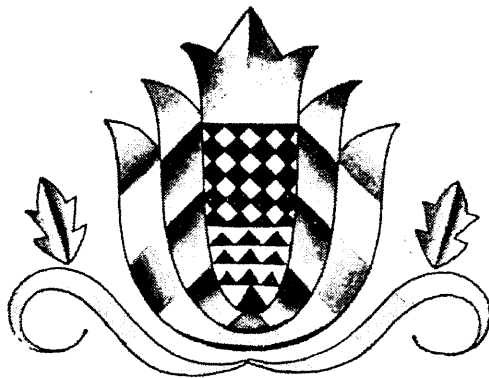

EESTI RAAMAT

NR. 1 * 1936

ESTONIAN
REPUBLIC
LIBRARY

SP,
7702

Soovitame raamatusõpradele meie

1936. a. kevade uudisteoseid:

- A. Gallit:
Toomas Nipernaadi, II trükk. Romaan novellides.
Teos on kroonitud Kultuurkapitali kõrg. auhinnaga. Hind Kr. 6.—
- A. Karitse:
Kullas ja põrmus. Romaan. " " 3.75
- A. Kitzberg:
„**Tuuletallaja**“ noorpõlve mälestused. 2. trükk. " " 2.—
- A. Mälk:
Rannajutud. Novellid " " 2.50
- Jakob Liiv:
Elu ja mälestusi. Memuaarid " " 3.50
- J. Luiga:
Poliitilised päevamured I ja II. Artiklite kogu.
I köite hind kr. 3.75
II köite hind kr. 3.50
- A. Popè:
Lokirööv. Poeem. Tõlkinud A. Oras " " 1.—
- E. Pressense:
„**Ursula**“. Romaan. Tõlk. A. Poska. " " 3.40
- R. Roht:
Verioja mõis. Romaan. " " 3.50
- Fr. Tuglas:
Kriitika V. " " 3.—
Kuldne rõngas. Novellid. " " 4.—
- A. H. Tammsaare:
Kuningal on külm. Näidend. " " 1.50
- P. Vallak:
Epp Pillarpari Punjaba potitehas. Novell. II trükk.
Teos on premeeritud RA autasuga ja võetud parimate raamatute valimikku. " " 1.25

O.-Ü.

„**Noor-Eesti Kirjastus**“

Tartus, Gustav-Adolfi 8, tel. 2-66.

Raamatukauplus Tartus, Rüütli 11.

Eesti Raamat

KIRJANDUSKRIITILINE AJAKIRI

Nr. 1

8. mai

1936

KIRJANDUSKRIITIKA OLUKORRAST, ALUSTEST JA ÜLESANDEST.

See on meil esmakordne katse avaldada puhtamal kujul kriitilist ajakirja. Kes vähegi meie kirjandusliku eluga sammu pidanud, sel ei tõuse kahtlust, kas seesuguse ajakirja järele on tõsist tarvidust, sest meie arvustuse seisukord on mitmeski suhtes päris niigel.

Eeskätt, juba vastava ruumi puudusel, on olnud vähe võimalust kirjandusteoste sügavamaks ja haaravamaks vaatluseks. Meie ajalehed ja ajakirjad, mis toovad arvustusi, teevad seda muu seas, mõne üksiku reaga, et näidata vaid ligemat kontakti jooksva vaimse eluga. „Meelelahutuse-nurgad“ ristsõnade-mõistatuste jne. näol on sageli olnud ruumikamad kui tõsisemat, vaimuelu puudutav kriitika osa. Ja nii on meie arvustus paratamatult kokku tõmbunud mõnerealiseks sisukokkuvõtteks, retsensiooniks, mis on pigemini teose reklaam, kui asjalik hinne.

Seejuures ei tohi unustada, kriitikanurgaga ajalehed ja ajakirjad on kõik puhtärilised — ja, mis veel halvem, sageli isegi kirjastusettevõtted, mis äriliselt omavahel seotud ning mõjustatavad. Ja nii oleme näinud otse koomiliselt mõjuvaid juhuseid, kus isegi riiklikult toetatud ajakirja arvustuseosa kasutatakse peamiselt oma kirjastuse teoste reklaamiks ja teiste — mahategemiseks. Et seesuguses olukorras kriitika objektiivsuses kahtlus võib ärgata, tohiks olla päevselge.

Arvustus ja reklaam on meie avalikus arvamuses koguni nii kokku sulanud, et mõned soliidsed ajalehed ei julgegi tuua objektiivset, kuid kiitvat arvustust, kartes, et see võiks äratada arvamust, nagu oleks ajaleht teatava kirjastusettevõtte teenistuses. Nii tuleb põhjendamatu kahtluse vältimiseks sageli heas teoses tühi-
seid puudusi näidata.

Õeldule lisaks on meie ajalehtede ja ajakirjade „kirjandusnurga“ toimetajad sageli ise kirjanikud ja kuuluvad ühisesse organisatsiooni arvustatavatega. Pealegi esinevad algupärandite arvus-

tajaina mitte harva kirjanikud ise. Nii on sündinud meie kirjanduskriitikas nii mõnelegi kirjandussõbrale meelegibedust tekitanud kirjanikkude omavaheline, kutsehuviline sõbra- ja vihameeste arvustus, kus üks kirjanikkude rühmitis enda maksmapaneku hoos hävitab teist ja upitab ennast, oma sõpra või oma organisatsiooni.

On selge, et seesugune olukord eesti raamatu edule tihti otse risti vastu käib.

Kui objektiivsema kriitika taotlemist meie kitsastes oludes, kus pealegi iga sulehoidja küünarnukid puudutavad teist, võib pidada raskesti teostatavaks, siis vähemalt peaks olema läbiviidav süsteemikindlam arvustuse edendamine.

Kogu meie kirjanduse edu huvides on vajalik, et selle üksik- alased ühtlaselt vaadeldaks ja läbi sõelutaks. On ju kõigile päevselge, et meie kirjandus ja arvustus on praegu langenud haiglasse ilukirjanduse harrastamisse. Kõige tühisemad ilukirjanduslikud katsed võetakse siin-seal vaatlusele, neid kritiseeritakse, kuid paljud ilmuvad teaduslikud ja populaarteaduslikud teosed vaikitakse arvustuses surnuks. Ometi peab iga kainelt mõtleja nõustuma, et rahva tõsine haridus ja kultuur toetub ja väljendub hea ilukirjanduse kõrval vähemalt niisama selgesti teadusliku ja populaarteadusliku kirjanduse põllul. — Ilukirjanduses seisab hinge ja tunnete kultuur, teaduslikus — ihu ja vaimu kultuur. Ärgem langegem tunnetehaigusse, kidurdades ihu ja vaimu!

Ühekülgne on olnud meie kirjanduskriitika ka tõlke- ja algupärase kirjanduse suhtes. Tõlkekirjandust, isegi klassikalist ja head tõlkekirjandust pole meil ligemalt vaadeldud ega hinnatud. Mõned on koguni nii naiivsed olnud ja öelnud, et mis meil on kritiseerida klassikute, maailmasuuruste juures, see on väljaspool meie arvustust.

Siin on unustatud väga olulised punktid.

Igal rahval on omad klassikud maailmaklassikute kõrval. Iga maailmaklassik annab erinevasse rahvusse kuuluvaile kodanikele erinevat. Kirjanduskriitika peab maailmaklassikute juures otsima, mis neis on üldinimlikku ja mis sellest üldinimlikust on just meile tähelepanuväärt. Seda enam on vaja vaadelda ning kritiseerida üksikute rahvuste klassikuid, kes maailmaklassikuiks pole tunnistatud. Neis võib peituda teatavale hingesugulasele või naaberrahvale rohkem kui mõnes maailma-klassikus. Näiteks meie „Tõde ja õigus“ I võib lätlasele pakkuda rohkem kui mõni klassikaliseks nimetatud teos. Teisest küljest võib mõne rahvuse poolt jumaldatud suurkirjanik teisele hoopis tühine ja vähepakkuv olla. Tõlkeid tuleb hinnata meie rahvuse olukorra ning hingeelu seisukohalt.

Rahvuse hingeelule toetumine on ka algupärase kirjanduse hindamises *conditio sine qua non*. See on koguni tähtsam kui

„puhtkunsti ja esteetika seisukoht“, millega meie arvustajad sageli armastavad „toredust“ teha. Rahvuslikult talumatu teose juures seesugune ütlus nagu: „teost tuleb vaadelda...“ või — „kuü teost vaadelda esteetika ehk puhtkunstilisest seisukohast, siis ta on väga hea ning senisega isegi võrdlematu“, on otsitud ja põhjendamatü. Mõtlevale inimesele on selge, et „esteetiline seisukoht“ on taolistel puhkudel arvustajast endast väljaspool, kui see arvustaja mitte ise pole oma rahvusest välja langenud, sest esteetilist tunnetab inimene oma hingeelu põhjal. Nii nagu ükski kunstiteos ei sünni kunstniku olles oma nahast väljas, s. t. olles kõrgemal temast olenematuist, üleisikulisist ehk transpersonaalseist kunstiloomingu motiivest (rahvusest, ajastust jne. tingitud mõjudest), nii pole ka võimalik, et kunstinautija neist üle suudaks vaadata. Peame väitma: juhtumitel, kus kunstiteoseid on hinnatud, hoolimata üleisikuliste, just rahvusse kuuluvuse sügavate tundekomplekside vasturääkivusest, nn. „puhtesteetilisest seisukohast“, on kunstiteoseid vaadeldud esteetikakirjandusest omandatud teadmiste põhjal, mis pole omaks saanud. See on hingetu kunstikriitika, mis vastab puhta mõistusega, elamusteta, niiõelda konstrueeritud kunstile, kus peaosä vormil. Vormikultusele kaldunud kriitika on meie kirjanduspõllul lasknud kirjaniku nime omandada nii mõnelgi mehel, kes sõna tõsisest mõttes elamusteta käsitõolisena treib oma luulet.

Kirjanduskriitika peab arvestama teose kogumõju ja nõudma, et see kunstiala saaks ka oma tippudel laiadele rahvahulkadele omaseks. Meie ei saa pidada „kõrgeks“ seda kunstiteost, mida suudab nautida vaid tema looja ja paar ligemat sõpra.

Õeldust järgneb kirjanduskriitika ülesanne, mida ei tule näha ainult selles, et ta otsiks iga teose juures vaid vigu. Ta peab avama enam teose sisu ja ideed. Ta peab aitama lugejat leides ja nägemises. Kirjanduskriitika õilsaim ülesanne aga seisab rahva nõudlikkuse kasvatamises. Rahvas peab hakkama nõudma head kunsti ja kirjandust, ainult nõudjale antakse head. See viib kunstnikud uue otsimisele ja tõsisele tööle. See ei luba ühtki meest loorberitele magama jääda ja magades kirjutada. Kes on korra tõesti head andnud, sellelt nõutakse ka head ja avaldatakse tõsist kahetsust seismajäämistest ja languste puhul.

Kunsti loomine on uute maailmajagude avastamine ja uute maailmade loomine. Maailmalooja igast tööst peab paistma tema loov jõud ja hinge suurus. Siin ei nähta autoriteeti, vaid tööd.

Kirjanduskriitika peab saama ja jääma vabaks loovate jumalate teenimises, uute juurdeastumises ja nende armuõpetuse seletamises. Tema hüüdev hääl kõlab: kuidas oli, kuidas on ja kuidas peaks olema.

Andres Päril.

KOLM TEOST KUPERJANOVLASTE SÕJARETKILT.

1. Ed. Grossschmidt: Pealuu märgi all. Mälestusi Kuperjanovi partisanide sõjaretkilt. K./Ü. „Loodus“, Tartu 1935. Lk. 310 + 5 kahevärvilist kaarti ja 8 eritahvlit. Hind, 2 kr. 80 senti.

2. A. Gailit: Isade maa. Romaan. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu 1935. Lk. 408. Hind 5 kr. 75 senti.

3. Kalju Rahu: Isamaa eest. Film-romaan Vabadussõjast. K./Ü. „Loodus“, Tartu 1935. Lk. 360. Hind 2 kr. 50 senti.

Meie kangelaslikult võidetud Vabadussõda hakkab ikka rohkem ja rohkem huvitama sulemehi. Kui seni olid ilmunud Vabadussõja ainel poolteistkümmne aasta jooksul ainult mõned mahukamad nimetamisväärsed teosed, siis möödunud aasta andis sellele arvult rohkesti lisa. Rahvusliku taasärkamise mõju on teravalt tunda.

Nii tundud kui tundmatud sulemehed on korraga leidnud, milline suur tühik valitseb selles suhtes meie kirjanduses. Südilt on asutud seda täitma. Vabadussõda oma arvukalt uskumatute kangelastegude, julgustükkide, uljaste seikluste ja elumänguga on ammutamatuks varasalveks meie kujundusvõimelistele kirjanikkudele, kui aga tahetakse ja osatakse kasutada seda materjali hästi ning õieti. Sellel teemal loodud kirjandus on vististi ka sidematerjaliks, mis köidab jälle lähemalt rahvast ja kirjandust, mis tõstab raamatu rahva seas ausse.

Kui seni meil peeti nagu häbiks käsitleda Vabadussõja ainet positiivselt, rahvuslikult ülistavalt, siis nüüd paistab sellesse suhtumisse olevat tulnud täielik murrang ja tikutakse kalduma vastaspoolsesse äärmusse. Kuid siiski kirjanduses kunsti kõrval on hakatud nägema ka rahvuslikku tegurit, millel oma väärtus rahvustervikus, mõju kodanikkude vaimuilma kujundamisel ja noorsoo kasvatamisel. Selle töö äratundmisele näib olevat jõudnud ka enamik meie kirjanikkonnast, kelledest osa on omaks võtnud just diametraalselt vastasseisukohad nendele, millel asusid alles aastat paar tagasi. Ei häbeneta enam avalikult kõnelemast ja kirjutamast ennem nii vihatud rahvusliku tellimise õigustamiseks ja põhjendamiseks. Varemini kõrge kunsti nimel põlatud patriotism on nüüd trump, mida tõtatakse üksteise võidu oma kasuks ja positsioonide kindlustamiseks välja mängima. See avalik julgustamine, patriotismi õhutamine ja Vabadussõja-aineliste kirjanduslikkude teoste nõudmine on leidnud tugevat vastukõla.

Peale muu Vabadussõja-ainelise kirjanduse ilmus läinud aastal kolm ülemalnimetatud mahukat teost Kuperjanovi partisanide kangelastegudest. Kõige ulatuslikum nendest on leitnant Ed. Grossschmidt'i mälestusraamat, mis haarab pataljoni kogu sõjategevuse

kõigil rindeil. Autor on 5. roodu ülemana lahingud ja operatsioonid ise kaasa teinud ning võib neist vesta siis ka tõetruult. Ta teeb seda väga asjalikult ja tagasihoidlikult, pidades kinni nii ajalisest kui ruumilisest järjekorrast. Autor ei jutusta üksnes tähtsamatest lahingutest ja pataljoni kangelastegudest, vaid annab ka sõjameeleolu, iseloomustab pataljoni isiklikku koosseisu, juhtide ja juhitate suhteid ning jutustab nii mõnegi huvitava pisisündmuse. Sõjamehena on ta täppis ja napisõnaline, sageli liigagi ametlik. Huvitavam ning hingestatunud osa teosest on kahtlematult kirjeldised sõjast Landeswehri ja tungimine Riiani. Siin autor kohati kaotab oma külmasjaliku ajaloolase maski ning muutub oma ridadele soojaks kaasaelajaks.

Teose väärtust tõstavad suuresti juurdelisatud operatiivsed kaardid. Neid jälgides on lugejal kogu aja selge kujutlus ka kirjeldatud lahingute ning operatsioonide paigalisest asetusest. Ka pataljoni juhtide fotod, rohked grupipildid ja fotod pataljoni tähtsamatest sündmustest ning lahingukohtadest on huvitavad ja väärtuslikud.

Kuperjanovi partisanide kangelasteod on aineks ka A. Gailiti ja Kalju Rahu teostele. Kuna Ed. Grosschmidt'i teos oli mälestusraamat ja sellisena pidi kinni pidama tõsisündmustest, siis kaks viimast on ilukirjanduslikud ja võivad tarvitada aine ümberkujundamises kunstniku vabadust. Seda ongi mõlemad kasutanud, Kalju Rahu vähemal ja August Gailit suuremal määral. Esimene lõpetab oma teose võidurikka Võnnu lahinguga, teine ei lausu aga sõnakestki sõjast Landeswehri — seega kasutavad mõlemad autorid nii ajaliselt kui ruumiliselt ainult osa kuperjanovlaste tegudest.

Kunstniku ainekäsitluse vabaduses on August Gailit läinud võrratult kaugemale kui on seda julgenud teha algaja Kalju Rahu. Gailit on ristunud leitnant Julius Kuperjanovi ümber kapten Andres Laikree'ks ja tema pataljonlased laikreelasteks. Samuti ei seo Gailit ka ühtegi sündmust aja ega kohaga. Kohanimedest ta kas hiilib mööda või muudab neid, nii et tema romaani sündmustik toimub tundmatul alal. Kalju Rahu on tahtnud püsida kogu aja reaalsuse piirides, arvestanud ajaloolisi fakte, daatumeid ning sündmustiku tõepärasust. Seega esitavad nende romaanide autorid oma ainekäsitluse suhtumisega kaht vastakut seisukohta, kaht võimalikku teed Vabadussõja-ainelise ilukirjandusliku teose loomisel. Kuid kumbki nendest teedest pole viinud autoreid sihile. Süüd on siin nii käijail kui teedel.

Kalju Rahu tee on praegu, kus enamik asjaosalisi alles elab ja ajaline vahemaa sündmustiku, tegelaste ning autori vahel alles liiga lühike, kahtlematult rahvale vastuvõetavam, kuid seob autori liiga käsist-jalust ning takistab teose kunstipärasest kujundamist.

August Gailiti valitud tee kunstiteose loomiseks on kahtlematult õigem, kuid praegu, kus Vabadussõjast osavõtjad alles täies meheas ja sündmustik värskelt meeles, asetab see teose õhku, röövib sellelt reaalse aluse. Nende kahe äärmuse vahelt keskelt läbiviiv tee oleks praeguses olukorras kõige kasutatavam ja sihilevivam, kuid selle käimiseks on nii A. Gailiti kui Kalju Rahu võimed olnud nõrgad ning seetõttu on pidanud paratamatult nende mõlema teosed kunstiliselt ebaõnnestuma.

Kui nüüd vaadelda kummagi autori romaani lähemalt, siis peab alguses kohe võrdlevalt ütleva, et A. Gailiti teos on liha ilma luudeta ja Kalju Rahu oma luud ilma lihata. Mõõngem aga kohe, et võrdluse esimene pool on märkitavam kui teine.

August Gailiti „Isade maa“ polegi romaan tavalises mõttes, sest seal puudub keskpunkt, mille ümber kogu sündmustik koonduks. „Isade maal“ puudub tugikava ja seetõttu on kogu teos kompositsioonitu, laialivalgav, kus tegelasi rohkesti, kes kõik armastavad rääkida, võimalikult palju jutustada igasuguseid anekdoote ja olnud ning olematuid seiklusi. Kunstiteosele omast keskendust, kavastust, proportsioone otsid asjatult. Tegelased oma nipernaadilikkude juttudega on autoril ilmsesti kasvanud üle pea. Gailit on neid suutnud küll luua oma suurkuju Toomas Nipernaadi järgi, kuid pole osanud neid taltsutada ega varustada küllalt erinevate isikupäraste joontega. Seega pole meil kompositsiooniliselt tegemist romaaniga „Isade maa“, vaid anekdootide ja seikluste koguga. „Kolmas kompanii“ on formeeritud Nipernaadidest ja tema lähedastest hingesugulastest. Kuid ka sellest kompaniist ei saa meie üldse mingit pilti. Meile tutvustatakse seal ainult mõnd üksikut isikut.

Kalju Rahu tugevamaks küljeks on aga just kompositsioon. Ta traageldab ka seal kriminalisti osavusega hõlmad kokku, kus seda vaevalt võiks uskuda. Kalju Rahu nimetab oma teost „filmromaaniks“, vihjates seega pildilisele esitusviisile. Kompositsioonilt annab teos kõigiti romaani mõõdud välja. Autor jutustab Kuperjanovi partisanide kangelastegudest Vabadussõjas. Sündmustik algab paar päeva enne punaste sissetungi Tartusse ja lõpeb Landeswehri löömiselega Võnnu all. Teose keskkujudeks on julge ning vapper allohvitser Jüri Kaaru, humorikas, terava keelega ning osav teamees Luste, verejaneline punakomissar Mardu-Martov, nägus neiu Linda Tähemaa, arst Jaanus ja punaste spioon ning Mardu käsilane Ruuna Ruudi. Nendega seltsib rohkesti veel teisi nii punaste kui meie poolelt. Sündmustiku käik vastab üldiselt Ed. Groschmidt'i mälestusraamatus esitatud Kuperjanovi partisanide tegevusele Vabadussõjas. Autor näitab meile üksikute selgeltjoonistatud piltidega sissisõja üksikasju, väikesi kangelastegusid, rünnakuid

vaenlase seljataha, sealt meeste ja varustise hankimist ning toimetamist Puurmani mõisa, kus Kuperjanov formeeris oma pataljoni, üksikuid ootamatuid kallaletunge punastele, Landeswehrile jne. Romaani kompositsiooninõuete rahuldamiseks on autor sisse toonud armastusintriigi. Selle arendajaks on kolmnurk: Kaaru — Linda Tähemaa ja punakomissar Mardu, kellega hiljemini seltsib veel ajutiselt dr. Jaanus. Kohati jääb armastusintriig küll tagaplaanile, kuigi autor hoiab seda põneva sündmustiku vahel pidevalt üleval. Linda Tähemaa ning tema armastajad satuvad just oma kiindumuse tõttu eriliselt täbaratesse ning ohtlikkudesse olukordadesse. Võitlus keeb armsama pärast vahelduva õnnega, kuni lõpuks peale jääb vahva partisan Jüri Kaaru.

Kui nüüd vaadelda mõlema teose ainst lähemalt, siis on seal rohkesti ühtivaid juhtumeid, mis leiduvad ka Ed. Grosschmidti mälestusraamatus. Need oleksid siis tõestisündinud lood, mida autorid omamoodu valgustanud, ümber kujundanud või just täpsalt samuti esitanud.

Nagu mainitud, Kalju Rahu esitab palju fakte, kuid ei peatu nende juures kuigi põhjalikult, ei kujunda neid küllalt ilukirjanduslikult, ei süvene hingeelulistesse probleemidesse, seega, ei pane küllaldaselt liha luudele ümber, vaid rutates jälgib põnevat sündmustikku. August Gailit seevastu on teises äärmuses, kuid rohke asjatu liigliha ja ebaolulise loba kõrval on tal ka ilusaid täiesti nauditavaid kirjeldisi. Kui võrrelda näiteks kolmes mainitud raamatus leiduvaid Paju lahingu kirjeldisi, siis on see A. Gailitil kõige elamusrikkam, hingestatum, sisuküllasem ning haaravam.

Mõlemas romaanis leidub rohkesti ebausutavaid, nii kunstiteose kui Vabadussõja romaani seisukohalt tarbetuid seiklusi ja tõsiasjade pea peale pööramisi.

Kalju Rahu teoses mainigem sellistest Jaan Kaaru ja Linda Tähemaa mitmekordseid õnnelikke pääsemisi punaste käest, kangelastele alati õigel ajal abi saabumist jne.

A. Gailiti „Isade maas“ on kahtlematult suuremateks niper-naaditamisteks lõõtspilliga venelaste kaevikutest väljameelitamine ja siis kuulipildujatega mahaniitmine, vana Prügi kummaline kaardimäng küünis, vaenlaste kätte sattumine ja sealt pääsemine, saunas-käimine jt. Sõjakohtu korra mittetundmine või meelega tõsiolude vassimine on lugu kahe läti preilist-salakuulajaga, keda saadetakse metsa maha laskma ainult üks vana sõdur. Kui see oma kohust ei täida ja nägusad tütarlapsed laseb ära joosta, ei lange ta mitte sõjakohtu alla, vaid saab oma ülemuse käest veel kiitagi!!

Kõik need ja veel paljud teised kummalised lood jätavad mulje, et juttu pole mitte Vabadussõjast, vaid mingist kometimängust või palaganist. A. Gailiti teoses tundub tarbetuna jan-

ditamine lätlase Janis Vizbulin'isega ja juut Boruh Šoiss'iga. Nendele mõlemale on suhteliselt asjatult palju ruumi pühendatud.

Mis puutub üksikutesse kujudesse, siis leidub neid mõlemas teoses kaunis elavaid ning huvitavaid. „Isade maast“ huvitavamana märkigem: Martin Lonadel'it, väeosas hüütud Vesipulliks, kes on täielik Toomas Nipernaadi sõdurimundris, kommunistlikkude kalduvustega kuraasikat õpetajat August Paulust ja Prügide rügementi, Vanaisa oma poja ja pojapojaga, kuigi vana Prügi on tehtud liiga targaks ja talle suhu pandud sõnu, mida 70-aastane maamees ei tarvita. Vana Prügi oma iseloomult, juttudelt ja käitumiselt võiks pidada Toomas Nipernaadi isaks. A. Gailiti loodud kujude suurimaks puuduseks on see, et nad kõik räägivad nipernaadilikult ega erine küllalt üksteisest.

Kalju Rahul on peaaegu kõik tähtsamad kujud esitatud algaja kohta küllalt ilmekalt ja eralduvalt, kuigi neil puuduvad need peenused, mida sageli kohtame suurmeisterite teostes. Eriti selgesti kerkivad silma ette ning jäävad meelde reamees Luste ja Ruuna Ruudi. Esimene on uljas partisan, kellel ka kõige täbaramas olukorras valmis paras meeltkosutav ning tujuülendav nali, ja teine on haruldase osavuse ning moondusvõimetega rahaahne punaste spioon.

Nende tüsedate ning elavate kujude kõrval tunduvad kaks kõige kesksemat tüüpi — rivaalid Kaaru ja Mardu — veidi skeemaatilisemad, rohkem idee kandjad kui täisverelised inimesed. Kuid ka needki on algaja sulemehe kohta küllalt hästi ja selgelt piiriteldud ning hingestatud.

Kuid nii A. Gailit kui Kalju Rahu on täiesti tagaplaanile jätnud pataljoni juhi Julius Kuperjanovi. Romaani kompositsiooni seisukohalt Kalju Rahu ei saanudki Kuperjanovile langetada suuremat rõhku, sest tõsioludest kinni pidades oleks see kangelane langenud romaani esimesel poolel ja sellega oleks pidanud teos ka lõppema. A. Gailit on jätnud kapten Andres Laikree ellu ja meie võiksime oodata tema keskkujuks arendamist. Kuid kahjuks ei oska Gailit temaga midagi peale hakata ja nii jääb see kangelane täiesti tagaplaanile.

Mõlema romaani üheks suuremaks kunstiliseks puuduseks on valguse ja varju ebaühtlane jaotus. Punaste leeri kuuluvatest tegelestest on näidatud nende mustemat poolt. Seda on eriti teinud just Kalju Rahu, kuna A. Gailit tegeleb rohkem lätlastega kui punastega. Ja Gailiti esituses on lätlased kanged mehed ning naised, kes ka kommunistidena armastavad oma kodumaad ja vihkavad eestlasi kui oma rahvuslikke vaenlasi. A. Gailit on tublisti idealiseerinud lätlaste enesekindlust, rahvuslikku uhkust ja eestlastest üleolekut. Kohati mõjub see otse häirivalt, nagu

lugu läti hobusekronuga, kes on samuti täis rahvuslikku eneseteadvust ja põlgust eestlaste vastu kui tema peremeeski. Kalju Rahu aga tunneb ennast ka romaani kirjutades tõsise partisanina, kes näeb punaseid ning landeswehrlasi kui oma vaenlasi, kelle vastu võideldi. Ta pole osutunud kunstnikuks, kellele kõik teose tegelased on üheväärsed. Nii on partisanide tegevust, võitlust ja kõiki toiminguid katsutud põhjendada, motiveerida nii põhjuslikult kui ka psühholoogiliselt, kuna punaste ja landeswehrlaste juures pole seda katsutudki teha, rääkimata ühesugusest hoolikusest ja põhjalikkusest. Selline teoviis ei anna olukorrast õiget pilti ega lase paista asju õiges valguses.

Et meie Vabadussõjast kirjutada head romaani, selleks tuleks valgustada tõelist olukorda ka vastaste poolel. Seda tuleks teha samasuguse erapooletuse ja asjalikkusega, nagu meiegipoolset olukorda kirjeldades. See annaks meie kangelastegudele rohkem kaalu ja usutavust ning sellega oleksid rahuldatud ka kunstiteose psühholoogilised nõuded.

Stiililt on Kalju Rahu teos selgem ja puhtam. Autor on nähtavasti olnud hoolega oma asja juures ja andnud seda, mis ta suutnud. August Gailit on teinud oma töö aga ülepeakaela. Ei puudu mitte üksnes viimistlus, vaid autor pole vaevaks võtnud oma teost lüüa suurestki laastust. Selle väite tõenduseks loetagu lk. 20, 21, 45, 46, 52, 58, 62 jt., kus leidub rohkesti segaseid ja mõtetuid lauseid, mida ei saa üksnes ajada rohkete trükivigade süüks.

Kokkuvõttes peame märkima, et kunstiküps ja hea romaan Vabadussõjast on ikka veel ilmumata ja nende puudusel tuleb meil läbi ajada memuaaridega. Ülemalvaadeldud kolmest teosest on kahtlematult kõige väärtuslikum ning hinnatavam Ed. Groschmidt'i oma, kuna A. Gailiti kauaoodatud „Isade maa“ kaugegtki ei täida tema peale pandud lootusi ja igale lugejale on valmistanud suure pettumuse. Ta pole suutnud tõusta kõrgemale ega pakkuda palju paremat algajast, Kalju Rahust. Meistri kohta on see enam kui vähe, see on koguni oma senise kirjanikukuulsuse hävitamine. Kui ta Kalju Rahu suudab ületada ainult kohatise suurema kunstilise hõnguga ja kujundamisoskusega, siis jääb ta algajale alla kompositsioonis ja stiilis.

Kui Kalju Rahu noortes lugejates õhutab rahvustunnet, eneseteadvust ja tõstab rahvuslikku uhkust ning lugupidamist, mida meile on nii hädasti vaja, siis jätab A. Gailiti teos sellest seisukohast väga ebamäärased tunded. Kalju Rahu romaanis on tõsiasjadele tuginedes tehtud selgeks, et eestlane on vapram, julgem, osavam, vastupidavam ja targem kui venelane, sakslane ning lätlane. See kahtlematult mõjub rahvasse ja eriti noorsoosse kasvatavalt ning autor on seega saavutanud osa oma eesmärgist. Kalju Rahu polegi

seadnud endale üles mingisuguseid kõrgeid kunstikriteeriume, vaid on tahtnud rahvale pakkuda huvitava ning põneva raamatu meie Vabadussõjast, mida võib lugeda ka kõige lihtsam kodanik.

A. Gailiti aga, vastupidi, näitab meile lätlase enesekindlust, suurt isamaa-armastust ja eestlaste vihkamist. Eesti sõdurid ning ohvitserid on jõuetud lätlaste suure rahvustunde eest, nad ei suuda murda lätlase kangekaelsust, vaid tunnevad selle ees aukartust. A. Gailiti lätlase veri lööb siin tugevamini läbi kui see eestlastele on meeldiv.

Kunstilisest seisukohast tuleb A. Gailiti teosele läheneda palju suuremate nõuetega, sest A. Gailiti on tunnustatud võimetega kirjanik ja stilist. Kuid ta ei seisa aga käesolevas teoses oma kujuteldud võimete kõrgusel.

Seega siis „Isade maa“ ja „Isamaa eest“ ei tähenda mingit erilist kunstilist võitu meie Vabadussõja kehvast ilukirjandusest ja igatsetud kunstiväärtuslik rahvuslik Vabadussõja romaan ootab ikka veel kirjutajat.

P. Hamburg.

K. A. HINDREY: URMAS JA MERIKE.

Lugu aasta 1000 ümber.

Romaan. Noor-Eesti Kirjastus, Tartus (1935). Lk. 338. Hind 4 kr. 75 s.

Ajalooline romaan on meie rahvale alati meeldinud ja leidnud lugejate poolt sooja vastuvõttu. Samuti on see avaldanud rahvasse ka suuremat mõju kui ükski teine kirjandusliik. Ajaloolisel romaanil on olnud suur osa meie rahvusteadvuse ja enesetunde kasvata-misel. Ed. Bornhöhe „Tasujast“, „Villu võitlustest“ ja A. Saali romantilistest ajaloolistest romaanidest kuni E. Vilde realistlikkude ja sotsiaalpoliitiliste suurromaanideni, mis valgustasid meie talupoegade viletsat olukorda ning ärkamist läinud sajandi keskel, on meie rahvas ja eriti noorsugu ammutanud jõudu ning iseteadvust just ajaloolistest romaanidest.

Uusromantilise kirjandusvoolu maksvusele pääsemisega tõrjuti romaan tagaplaanile. Ligi veerandsaja aasta jooksul ei huvitanud meie kirjanikke üldse ajalugu ega ilmunud meil ka ühtegi mainimisväärtet ajaloolist romaani. Käesoleva kümnendi künnisel August Jakobson asus taas elustama seda unarusse jäänud ala. Romaanis „Miika Valtsbergi roim“ haaras ta tagasi sada aastat ja andis huvitava ning tõsioludele vastava kujutuse eestlaste elust-olust teoorjuse ajal. A. Jakobson tungis E. Vildest paar-kolmküm-mend aastat kaugemas minevikku meie rahva elus. Seega oli avastatud uus ainevald ja sellele juhitud kirjanikkude tähelepanu.

Kolm aastat peale A. Jakobsoni mainitud teose ilmumist (1934) juba suudeti avaldada veel kaugemat minevikku käsitlevaid teoseid. A. Mälk andis kunstiküpse teose Põhjasõja ajast ja Mait Metsanurk katsus elustada muistsset iseseisvusaegset eestlaste elu sakslaste sissetungi alguses. Nüüd on K. A. Hindrey läinud tagasi veelgi kaugemasse minevikku ja esitab eestlaste elu 1000. a. ümber.

Meie ajaloolise romaani uuestisünnil „Miika Valtsbergi roima“ puhul kirjutab K. A. Hindrey „Päevalehes“ (nr. 1. 2. I 1932): „Ei ole juba mitte igale kirjanikule antud näha oma kaasaegseidki kõigis nende iseloomulikkudes omadustes, nende omapära kvintessentsis ja nende tingitavuses pärivusest ning ümbruskonna mõjutustest. Kuid tagasi minna sada aastat, tagasi minna üldse kaugematesse aegadesse, see ei nõua mitte üksi intuitsiooni, vaid ka peamiselt andmeid, mis on hangitavad vaid uurimuste kaudu... August Jakobsonil on neid võimalusi olnud ning ta on neid suutnud hästi kasutada ning anda veerevat maalingut.“

Neidsamu K. A. Hindrey sõnu tahaks praegugi korrata tema enda äsjailmunud uue ajaloolise suurromaaniga puhul. Hindreyl on olnud nii kaugesse minevikku haarava aine käsitlemiseks intuitsiooni, teadmisi ja fantaasiat ning kujundusvõimet. K. A. Hindrey on ennast siin ületanud ning üllatanud ka oma heatahtlikke lugejaid küpse kunstiteosega. Ajast, millest pajatab K. A. Hindrey, teame üldse väga vähe. Ainult mõned Skandinaavia saagad räägivad eestlastest-viikingite kuulsatest sõjaretkedest, vene kroonikad meie esivanemate suhetest idanaabriga, mõned muinasleiuad valgustavad ainelist kultuuri, keeleteaduslikud ning rahvaluulelised uurimused ja hilisemaegsed kroonikad ühiskondlikku ning õiguslikku seisundit. See ongi peaaegu kogu materjal, mis olnud Hindreyl kasutada. Nendele üksikutele ähmastele tugipunktiidele toetudes on ta elav fantaasia rekonstrueerinud selleaegse elava ühiskonna elavate üksikinimestega. Peab tunnistama, Hindrey on tulnud sellega hästi toime. Ta on suutnud oma tegelastele anda rohkem elu, liha ja verd, kui seda näiteks on suutnud teha Mait Metsanurk, kellel oli rohkem kasutada puhtfaktilist ajaloolist materjali kui K. A. Hindreyl.

K. A. Hindrey annab õnnestunult ümmara pildi toleaeagsetest ühiskondlikkudest oludest ja eestlaste välissuhetest.

Tema romaani mees-peategelane, Urmas, on kuulsast vanemate soost ning julge viikingite verrega. Oma loomupärast teravat mõistust on ta teritanud väljaspool kodumaad, laevasõitudel läände ja vangipõlves Leedus. Nii on tema varustatud kõigi juhile vajalikkude omadustega, peale maise vara, mis kulunud kõik tema eestleedulastele makstavaks kuninglikuks lunarahaks. Vanema ebaõiglane ja omakasulik käitumine on röövinud Urmalt kodukoha,

isatalu ja karm saatus naise ning lapsed. Et ennast jälle üles töötada, selleks asub ta teele Vatja sugulaste juurde. Rännakul satub metsatagusesse vaiksesse kihelkonda, kus samuti hääbumas vanema suguvõsa. Vanema tragi tütar Merike omab siduvaid võlusid Urma suhtes. Rändur jääb pikemalt peatuma ja abistab sealset vanemat mitmeski asjas. Ta rakendab oma välismaail omandatud teadmised ja oskused uue linnuse ehitamisel ning on vaheltsobitajaks külarahva ning metsameeste (metsa põgenenud orjad) vahel.

Selles rahulikult arenevas sisemaa külas viibides on K. A. Hindreyl suured võimalused kirjeldada rahva majanduslikku olukorda ja usuelu. Nii annab ta üksikasjaliku kirjelduse elamutest, põllukultuurist, matusekommetest, sõja- ja tarberiistadest, seisuslikkudest vahekordadest jne.

Kuid Urmas ei jää Käärukülla kauaks. Ta läheb Lohusuust üle Peipsi venelaste ja vadjalaste maale suure salga Kääruküla, Laanekuru ja Lohusuu meeste juhina, kellel sihiks rahulik kaubavahetus ja naiste ostmine. Väiksema salgaga siirdub Urmas kaugemale Vadjasse oma sugulaste poole. Need on vaesunud. Urmas päästab nende varanduse ülekohtuse maksuvõtja käest ja siirdub edasi Laadogani ning peatub Alfheidjuborgis. Seal on meestel võimalus imetella linna elu, ehitisi ja jõukust. Urmas kohtub seal oma isa vana sõpra, kes on linnas jõukaks kaupmeheks. See maksab Urmale tagasi tema isalt kauplemiseks saadud raha. Vaene Urmas on korraga ootamatult rikas, nii et ta võib Noogarti Jaroslavile külla sõita rikkalikkude kingitustega nagu mõni vürst.

Siin avaneb Hindreyl suurepärane võimalus tollaegse linnaelu kaubandusliku olukorra ja eestlaste ning tema naabrite välisuhete valgustamiseks. Autor näitab meile ka elusuures Nestori krconikast tuntud „kolubjaage“ — eesti „nuiamehi“ ja nende osa vene valitseja õukonnas.

Venemaalt tagasi tulles on Urmas rikas ja omab teisel pool Peipsit kasulikke suhteid ning sidemeid. Kääruküla vanema Vaado soovil naib ta Merike ja valitakse Kääruküla vanemaks. Kuid Urmas tüürib ka oma kodukülas vanema kohale. Jaroslavilt saadud mõttealgatuse kohaselt hakkab ta propageerima kogu Eesti koondamist ühe vanema alla, et võimsamalt ja jõulisemalt astuda vastu välisele vaenlasele, kelle ohtu ta näeb nii idast kui läänest, kus mõlemas „rootsid“ võimsateks isandateks. Oma mõtteid esitab ta Raiküla maapäeval ja kinnitab neid Peipsi tagant saadud sõjateadete. Kuid Eesti vanemate pikameelsus ei jõua tungida nii ruttu Urma mõtte tuuma. Ainult saarlased pooldavad teda.

Loidus maksab aga varsti valusalt kätte. Jaroslav tungib ühel talvel (nähtavasti a. 1030) Ugalasse ja vallutab Tarbatu linnuse. Maavanem Maanvalde loodab alul oma jõule ja nii jääb abi teis-

test maakondadest hiljaks ning Tarbatu linnus peab jäämagi vene-
lastele. Urmas järgneval aastal Raiküla maapäeval nõuab küll
kogu maa maleva kokkuastumist ja Ugala vabastamist, kuid teised
vanemad lükkavad selle suurettevõtte edasi järgnevaks aastaks,
mis aja jooksul tahetakse lasta rahval kosuda. Urmas jääb küll
esialgu kaotajaks, kuid julge ülesastumine ja arukus äratavad
temast lugupidamist teistes vanemates. Maapäeva otsusel saab ta
tagasi oma isatalu ja võib seal hakata suurendama oma peaaegu
väljasurevat suguvõsa. Aruka Merike pealekäimisel naib ta veel
rootsi päritoluga Sigridi, kes on alul Merike juures mingiks kombe-
õpetajaks, ja ühel Raiküla maapäeval tõmbab veel teiseks kõrval-
naiseks maavanema tütre Aasa. Nii võivad kaks vanemate sugu-
võsa viimast võsu Urmas ja Merike vaadata rahulikult tulevikku.
Kahekesi ühinedes on nad põhjendanud uue suure suguseltsi, kel-
lel on varalist jõukust ja poliitilist kaalu. Oma poliitilist mõju-
võimu ja varalist jõukust kindlustab Urmas veel õnnestunud ret-
kega Rootsi.

Nii on kompositsiooniliselt Urmas ja Merike perekonna romaan
viidud tervikulisele lõpule. Lahtiseks on jäänud ainult poliitilised
küsimused. Kui neid võtta ainult vajaliku tagaseinana, siis on
asjad kõigiti korras, kui aga probleemina omaette, siis jääb küsimus
lahendava lõputa ja lugejad oleksid õigustatud ootama romaanile
veel järke.

K. A. Hindrey on käesolevas romaanis tõstnud üles terve rea
küsimusi, nagu muistsete eestlaste usu, matusekombed, perekondli-
kud suhted, naiste tõmbamise ja ostmise, maapäeva pidamise viisi
ja kodukorra jt. Ta on kõik need küsimused lahendanud hästi
omaette sisemise loogikaga. On iseküsimus, kas need lahendused
on ka ajalooliselt õiged. Sellele ei tea meist keegi kindlalt vastata,
sest usaldusväärseid andmeid kujutatud ajast on enam kui napilt.
Tuleb opereerida oletuste ning kaudseil allikail põhinevate kaju-
tustega. Ja miks ei või siis K. A. Hindrey kujutused, mis tuletatud
kõigiti loogiliselt, olla niisama õiged kui mõne teise omad, mis
lähtudes mõnest teisest alusest jõuavad välja erinevatele tule-
mustele?

Kõik K. A. Hindrey loodud kujud on elavad, usutavad ning
omavad erinevat ilmet. Nii tõuseb väga elavalt silma ette Käär-
küla tark Ülevane, meheliku hakkamisega Merike, arukas noor-
mees Taivo, ülekohtune vanem Uudemeel jt.

Ka Hindrey stiil on siin parem ja eestipärasem kui tema vara-
semates teostes. Lause on lühike, selge ja jõuline. Ainult harva
kohtad Hindreyle nii omaseid pikki lohisevaid germanistlikke lau-
seid, millest koosnenud ta varasemad teosed. Kui kaanel ei seisaks
K. A. Hindrey nime, siis oleks vististi stiili järgi raske lugeda seda

tema teoseks, kuna ta eelmisi töid võis kergesti stiili järgi ära tunda.

Seega on siis teos ka stiilis omandanud sama jõulisuse ja tugeva tõttava elurütmi, mis valitseb kogu teoses.

Etteheiteid tuleb teha korrektor A. Selgele, kes peaaegu igale leheküljele on jätnud mõne häiriva trükivea.

Kokkuvõttes peab tunnustama, et K. A. Hindrey „Urmas ja Merike“ on kõigiti huvitav ja kunstiküps ajalooline romaan meie kaugest minevikust. Hingestuselt, tiheduselt, sisemiselt ühtluselt, kujude elulikkuselt, loomulikkuselt ja tausta maalingu meisterlikkusest ületab „Urmas ja Merike“ kahtlematult nii mõnegi meie kõrgelt hinnatud ajaloolise romaani. Igatahes tähendab „Urmas ja Merike“ uut võitu meie ajaloolise romaani alal. P. Hamburg.

PEET VALLAK: TEOD PAHURPIDI.

Eesti Kirjastuse Kooperatiiv. Tartus (1935) Lk. 158. Hind 3 kr. 25 s.

Kirjandushuvilised tunnevad Peet Vallakut kui veidruse ja harulduste kogujat. Teda on paelunud peaaegu alati erandlikud tüübid, kes teevad pahupidi tegusid ja on sobimatud harilikku ühiskonda ning erinevad tunduvalt oma ümbruskonnast. Neid tüüpe on ta otsinud ning joonistanud seni peamiselt maalt. Nii on sellegi kogu neljast novellist, „Pää kuklas“, „Teod pahurpidi“, „Sõbra surm“ ja „Viis vana ruuna“, kaks viimast puht-maa-ainelised, kuna kaks esimest käsitlevad kirjanduse ja kunsti küsimusi ning liiguvad linnaõhustikus.

Käesolevaski kogus on Vallaku tähelepanu paelunud erandlikud tüübid. See ütlus on maksev kõigi maa-aineliste palade kohta. Novellis „Viis vana ruuna“ esitatakse viis täiskasvanud perepoega, kes pikisilmi ootavad oma isa surma ja varanduse jagamist. Isa ja poegade halba vahekorda valgustab autor ühel laadapäeval, mil puhkeb avalik riid ja järgneb streik nõutaval määral laadaraaha mittesaamise pärast. Kogu novelli tegelaskond on passiivne, virelev ja elust kuidagi läbivedav. Ühelgi neist pole algatusvõimet, juhiannet ega töötahet. Seetõttu valitseb Taa-dermaa talus rohkem moonakavaimu kui mõnes endises mõisas.

Kõik viis venda — külarahva seas nimetatud vanadeks ruunadeks, on omaette huvitavad tüübid, kellel ühiseks jooneks laiskus ja sobimatus tänapäeva ühiskonda kõlbavate inimestena. „Sõbra surmas“ esitatakse nõdramõistusliku Tanumataguse Juula tiirudega hobune, kes läheb ise öösi abi paluma oma alaliselt arstijalt Sini-maa Taavetilt. Abi mitte saades sureb hobune Sinimaa õuel.

Need maa-ainelised palad on kirjutatud Vallakule omase oskusega stiilikalt ning kavakindlalt, kuid ei sisalda oma aine erandlikkuse tõttu mingit tähtsamat ega arutlemisväärset probleemi, vaid on rohkem nikerdised omaks lõbuks. Seevastu aga kaks esimest pala oma ainelt on palju väärtuslikumad. Vallak tungib siin kirjanduslikule uudismaale ning künnab seal oma vaheda sulega sügavaid vagusid. Siin on asunud autor väga huvitavate ning tänuväärsete probleemide kallale.

Kogu nininovell „Teod pahrupidi“ on pühendatud moodsa kunsti ja kunstniku hingesaladuste lahastamisele. Autor esitab siin kaks kunstiharrastajat, Ants Paosk ja Lui Ränneld, kes maal maalermeister Adam Ilvese sellidena remondivad Oru kirikut. Ants Paosk oli lüüriline eluvõõras suure kunsti kummardaja ja harrastaja. Lui Ränneld seevastu praktiline eluinimene, moodsa kunsti harrastaja ja propageerija, pigemini küll kunstnikumaski taha pugunud aferist, kes igal võimalikul juhul on valmis kaasnimesi tüssama. Sõbrameeste arvustuste tõttu on ta omandanud moodsa kunstniku nime, tegelikult ta on aga kunstiasjus saamatum käpard kui mõni algkooliõpilane. Altaripildil Kristuse jalgu parandab ta kaua aega, kasutades modelliks noore pastoriproua ilusaid jalgu, kuid siiski ei tule sellest parandamisest midagi välja. Ants Paosk peab asja salaja ühel õhtupoolikul korda seadma, et päästa oma kaaslase kunstnikukuulsust. Lõpuks laheneb asi siiski terve mõistuse võiduga. Lui Ränneld peab pastoraadist lahkuma häbiga, ning tal jäävad saamata summad ja täitmata tellimised, mis ta oskas pastori võhiklikkust kasutades sellelt välja pressida.

See novell on kui vahe nuga, mis lõikab kunstiküsimuse vallasamasse kohta. Siin paljastatakse halastamatult moodsa maalikunsti olemuse põhjusi: oskamatus ja saamatus. Oma olematute teadmiste ning autoriteediga oskavad harilikule kodanikule prügi silma ajada igasugused isehakanud kunstnikud. See on kurb, kuid tõsieluline nähtus, mis paljastab osa meie kunstnikkude võimetust, kuid ühtlasi ka kunstikriisi põhjusi.

Peet Vallak on mõlemad vastakad tüübid esitanud huvitavalt, reljeefselt ja psühholoogiliselt usutavalt. Konflikti on ta hästi ette valmistanud ning lahendanud. Kokkupõrkel minnakse tegekkuseni — käsitsi kakluseni. Konflikt äratav Paoskis loomupärase mõistuse, teeb talle vastikuks kunstitaotlused. Ta leiab, et ausam on olla osav maalrisell kui kunstnik-aferist. Seega on üks ühiskonnale kahjulik või paremal juhul tarbetu inimene muutunud oma hingeliste heitluste tagajärjel kasulikuks kodanikuks.

Novellis „Pää püsti“ valgustatakse ühe suurushullu kirjaniku hingeelu, kirjanduslikke telgitaguseid ja noor- ning vanakirjanikkude omavahelisi suhteid.

Meie kirjanikkonna pahed on koondatud paari isikusse. Nõrk enese kriitika, suurushullustus, auahnus, eneseupitus, küünarnukiõigus jm. sellised pahed on koondatud Ado Lemmitsasse, kelle 85 aasta sünnipäeva pühitsemise ümber keerleb kogu jutustis. Ado Lemmits peab ennast suureks rahvuslikuks geeniuksiks ning on üpris pahane, et talle ei jagata küllalt tunnustust. Temaga algab ja lõpeb eesti kirjandus. Kirjanduslik järelolv ja rahvas ei jaga aga seda arvamust. Ainult paar keskpärasest teosest on jäänud Lemmitsa suurest toodangust ellu, kõik muu on surnud ühes oma ajaga. Suurushullustuses on Lemmits keelanud oma varasemate juubelite pühitsemised või pole nendele demonstratiivselt mitte ilmunud, kartes, et seal ei suudeta küllalt austada ega kiita tema geeniuksuse suurust, et võidakse lausuda mõni arvustav sõna. Seepärast elab ta pargi veeres kuski aiamaajakeses üksiklasena ja elust tagasitõmbununa. Kõik Lemmitsasse koondatud jooned leiduvad meie kolmes-neljas vanemas kirjanikus ning esitatud faktid on toimunud seoses nendega meie lähemas minevikus.

Juubelite korraldamise spetsina esitatakse ulaharitlane Ilmar Okas, kes spordimehest on siirdunud kirjanduslikule ning seltskondlikule tegevusele. Tuntud tegeliskina ja vilunud „jubilaatorina“ on tema ülesandeks igasugu juubelite ja tähtpäevapidustuste korraldamine.

Okkas võime ära tunda nii mõnegi noorema kirjandustegejase joone. Need annavad kujule elulikkuse ja tõelisuse.

Autor on armutult paljastanud kirjanduslike juubelite telgitaguseid. On näidanud seal leiduvat mustust ja räpasust. Kumbki pool pole korraldatud juubeliga rahul. Üks pole saanud küllalt austust, teised on pidanud mängima variseri ja austama seda, kes pole austuse väärt.

Oma aktuaalsete probleemide ja aine uudsuse tõttu on kaks viimati-vaadeldud novelli kahtlematult huvitavam ning väärtuslikum osa käesolevast kogust. Peet Vallak on näidanud, et ta ei oska süveneda mitte üksnes maal elavate veidrikkude hingeellu, vaid on niisama kodus ka linnas haritlaste keskel.

Vallaku keel on pildirikas, elav ja tihe, võrdlused omapärased ning huvitavad. Näit.: „Õnnetuseks kõneldi, Ilmar Okas on poolitanud oma aju mitmesse kildu nagu ihne talumees suured seemnekartulid“ (lk. 8). „Nüüd on omakasupüüdlik materdamine päevamureks, mitte loov töö! On sent taskus hädaohus, siis see päästetakse tagatrepi kaudu“ (lk. 38). „Õnneks suurusehullu on kerge teistest eraldada; hullu pää kipub selga, peaaegu seljataha, kukla, jalad õiguvad mehisealt laiali, nii et käimine muutub haledaks laaberdamiseks“ (lk. 40) jt.

Kokkuvõttes peab märkima, et P. Vallak on oma aineala avardanud kirjanduslikule uudismaale ja oma erandlikkuse armastuse osanud siduda huvitavalt ning harmooniliselt tänapäeva probleemidega. Seetõttu on „Teod pahurpidi“ paeluvam ning väärtuslikum nii mõnestki ta varasemast kogust. *P. Hamburg.*

H. A. TAMMSAARE: MA ARMASTASIN SAKSLAST.

Romaan. Noor-Eesti Kirjastus Tartus (1935). Lk. 272. Hind 4 kr. 50 s.

Kultuur- ja hariduspoliitikat on meie ilukirjanduses üldiselt vähe puudutatud. See pole olnud aktuaalne ega tänuväärne teema. Kuid nüüd, raamatuaastal, on meie vanameister A. H. Tammsaare oma uusima romaani pühendanud peamiselt haridus- ja koolipoliitilistele ning kultuurorientatsiooni küsimustele. Tema teose minajutustaja tahab küll kirjutada psühholoogilist romaani, mis võiks saada isegi mõne auhinna, kuid tahtmatult nihkub teose raskuspunkt teisale.

Noore korporandi ennastanalüüsiva sule kaudu piitsutab A. H. Tammsaare meie rahva hariduslikku mentaliteeti. Minajutustaja ise, tema „isa ja ema, õde ja vend, sugulased ja sõbrad, tuttavad ja võhivõõrad, kõigil on ainukene arusaamine: kool on koht, kus inimene valmistatakse ette liigkasuvõtmiseks. Keegi ei tea õieti, kust või kellelt seda liigkasu peab võtma või võib võtta, aga kõik arvavad teadvat, et kooli minnakse ainult selleks, et ükskord vähese vaevaga palju teenida. Veel enam: kõigil on ei tea kust või mis ajast imelik aimus, võiks isegi öelda —, imeline unistus, et mitte ainult see ei hakka teenima kerge vaevaga palju, kes on koolis käinud, vaid et tema kooliskäimine mõjub kuidagi ka isade ja emade, õdede ja vendade, sugulaste ja sõprade, isegi nende härjavärsside ja lehmamullikate, seapõrsaste ja kanapoegade käekäiku hõlbustuse ja külluse mõttes. Ka nemad hakkavad kõik kergema vaevaga rohkem teenima“ (lk. 30).

Sellise sihiga koolitavad A. H. Tammsaare arvates kõik eesti vanemad oma lapsed. Selle sihiga hoitakse kokku, loetakse koduste suutäisi ja tehakse taludele võlgu, et aga mõnele lapsele anda haridust.

Need lapsed tuubivad läbi keskkoolist ja gümnaasiumidest ning lähevad „ülikooli kindla eelteadmisega, et nüüd algab puhkus, nüüd algab meeletahutus, lõbu, elurõõm, nüüd algab kõik see, millega meid tänini ahvatletud ja millest meid ometi oli eemale hoitud“ (lk. 34). Nende eelduste ja lootustega trügitakse ülikooli

astudes kohe korporatsioonidesse, sest „need pidid olema ju ometi igivanast ajast saadik noorte muretuse, elurõõmu ja igasuguste lõbude pesapaigad. Sest miks muidu läksid meie von'ide, parunite ja krahvide pojad kõik sinna! Nemad pidid ometi teadma, mis tähendab elus rõõm, mis tähendab muretus ja lõbusalt pillav elu“ (lk. 35). Mõisad ja seisused on küll kadunud, kuid kuhu võis kaduda see lõbu ja rõõm, mis valitses ennem mõisades? See ei või olla ometi kadunud. Et seda nautida, pole muud vaja, kui astu korporatsiooni, pane värvitekkel pähe, lõbutse, joo, laula, tee võlgu isatalule ning sõprade vekslitega. Nii arvab romaani kirjutaja. „Meie olime mõisad üle võtnud ja nüüd ruttasime ka mõisade eluviiside ülevõtmisega ja seda mitte ainult õppiva noorsoo ringkonnis, vaid ka linnades, alevikkudes ja maal taludes“ (lk. 35). Autorilt tuleb küsida: Kas pole selline arvamine mitte liiga iganud, liiga ühekülgne ja paberlik? Kas pole meie rahvas juba enamikus sellest ajajärgust üle jõudnud ja reaalselt hakanud suhtuma hariduse ning elu küsimustesse. A. H. Tammsaare mõtteavaldused tunduvad olevat kümnekonna aastat hilinenud.

Käesoleva romaani kangelane on üks selline värvikandja, kes kahe aastaga jõudnud ülikoolis juua kaela endale ning isatalule suure võlakoorma ja sealjuures sooritada ainult ladina keele eksami. Siis on ta sunnitud ülikoolist lahkuma, teenima ülalpidamist mingis ministeeriumis, kus ta lõpuks kui võimeteta ja oskusteta isik „ära koondatakse“. Armumine paronessi viib selle nimetu värvikandja lõplikult põhja, nii et ta jääb teadmatult kadunuks, nagu kinnitab seda autor romaani alguses.

Kõike seda laiutamist, sisemist tühjust ja põhjakäimist põhjendab A. H. Tammsaare orjaverrega, mis nii sügavale juurdunud eesti rahvasse. See abitu, selgrootu, oskuste ja võimeteta nimetu romaanikangelane peab olema kogu eesti rahva intelligentsuse esindaja, kes armastuse läätseleeme eest on valmis jätma „oma isamaa, oma emakeele, oma rahvuse, oma meelsuse“ (lk. 41). Ja see nimetu kangelane on uhke veel selle peale, sest „sellega tuleme toime ainult meie, mitte ükski sakslane ega venelane meie kodumaal. Või on kogu Baltimaal kuskil mõni sakslane või venelane, kes oleks armastuse pärast reetnud oma isamaa, oma emakeele või rahvuse? Ei, ei, mu armsad, seda suudame ainult meie, Baltimaa päriselanikud“ (lk. 41). Nii usub ja kinnitab see nimetu kangelane, kes tahab kuuluda meie rahva paremate poegade hulka.

Sel korporandil on suur aukartus sakslaste ja eriti paruniseisuse vastu. Enese alahindamine ilmneb kõige selgemalt vestluses vana paruniga, kelle käest ta sõandab minna paluma selle lapse-lapse kätt. Ta kinnitab: „Parunihärra, mina olen maal kasvanud ja minu silmas jääte teie kuni surmani parunihärraks“ (lk. 130).

Ka see ei too noormehele mõistust pähe, et parun nimetab teda mässajaks Eesti riigi vastu, kus kaotatud kõik seisused.

Miks A. H. Tammsaare meie rahvast ja haritlasi kirjeldab nii pessimistlikus valguses ning asetseb peaaegu lootusetusse seisukorda, selleks on temal esitada peale orjavere veel teine põhjus — see on halb, segatud tõug. Ajad ja olud ei või verd ega tõugu muuta nii ruttu kui muutuvad poliitilised olukorrad. Et A. H. Tammsaare tõugu väga kõrgelt hindab, näitab see asjaolu, et kõik saksa soost romaanitegelased on õilsad, jõulised, kaine mõistusega, ettevõtlikud, töökad ja arukad.

Vana parun, kes muide eesti rahvast on palju paremal arvamisel kui romaani autor, kinnitab: „Tõug on püsivam kui ajad ja olud. Ja ma ütlen teile, noormees: minu tõug on vana ja haruldaselt puhas, kui see teid huvitab. Eesti vabariigi valitsust huvitab see igatahes, sest loomade tõupuhtusest on ta õppinud juba lugu pidama, mis mulle väga meeldib. Võib-olla jõutakse kord sinnamaalegi, et ka inimesetõust hakatakse lugu pidama, nagu mina seda teen“ (lk. 132).

Pole kahtlust, et A. H. Tammsaare selles romaanis eestlaste, seega ka enese piitsutamises ning alandamises on läinud äärmiste võimalusteni. Kui palju temal selleks õigust, see on iseküsimus. Et meil aga teatav alaväärsustunne olemas, seda tõendab juba käesoleva romaani sünd. Sellele, mida autor öelnud meie rahva enesesalgamise kohta, võiksime lisada veel ühe tõsiasja: ühegi teise rahvuse liige ei kirjutaks oma rahvast ega haritlastest nii halvustavalt, kui söandab seda teha eestlane, käesoleval juhul A. H. Tammsaare. Igatahes on käesolevas romaanis üles tõstetud hariduse, kultuuri ja orientatsiooni probleemid sedavõrt tähtsad ning ulatuslikud, et neid maksaks avalikult arutada ning sõeluda.

Et kõnesolev teos tahab olla eesjoones psühholoogiline armastusromaan, siis tuleb seda vaadelda ka sellest küljest. Armastusest kõnelevad siin kõik tegelased väga palju ja see tundeala sõelutakse läbi mitmest vaatenurgast, kuigi need on kõik eht tammsaarelikud, mida tunneme juba sama autori varasematest teostest. Seega ei lisanda „Ma armastasin sakslast“ midagi uut sel alal meie kirjan-
dusse ega A. H. Tammsaare loomingusse.

Paruni arvates on armastus kõige puhtam ja püham tundmus, kuid noormehed on „huvitatud rohkem oma himudest ja ihadest kui naise armastusest“ (lk. 133). Tema lapselaps Eerika, kes võtab armastust rohkem mõistusega, samuti kui vanaisa, arvab, et armastus on ainus, mis inimest arendab. „Kõik kuriteod võib inimesele andeks anda, kuritegu armastuse vastu aga mitte“ (lk. 255).

Minajutustaja noormees arvab, et armastus on kole, kuid loob siiski inimese ja maailma uueks, ning armunälg on „valusam kui toidunälg, sest toitu saab varastada, armastust mitte“ (lk. 118). Tema kaasametnik noor naisemees arvab, et „naine, kui ta on õige ja armastab õieti, on kui boamadu sul kaelas, ei sa temast nii kergesti pääse“ (lk. 126). Niisama halvas arvamuses armastusest ja naistest on ka korteriperemees, kes võrdleb armastust ja naist härjaikkega (lk. 117).

Kõige suurem asjatundja armastusküsimustes on aga korteriperenaine, kes jahvatab seda teemat igal lõunasöögil. (Lõunalausu toimubki enamik selle romaani tegevust ja tarku vestlusi.) Tema arvates on armastus naistele elu- ja meestele lõbuküsimus (lk. 185). Ükski mees ei suutvat armastust õieti hinnata ega mõista (lk. 45). Naised peavad katsuma meestele selgeks teha armastuse väärtust (lk. 46), kuid koolitarkus on nende võimeid ses suhtes nõrgendanud (lk. 116), ja seetõttu on praegu armastusasjad rohkem sassis kui varemini, mil naised olid vähem haritud. Armastuse õige ning loomulik tulemus on laps. „Kui naisterahval pole lapsi, siis jääb ta surmani plikaks, mingi ta või kümme korda mehele. Lapseta proud jooksevad samuti meeste järele nagu noored plikadki“ (lk. 228). Ta on veendunud, „et hea kosjakontor oleks palju tarvilikum asutus kui halvad kohakuulamise kontorid“ (lk. 117). Nii jõuab A. H. Tammsaare ka armastusprobleemi lahendamisel välja kooli- ja hariduseküsimustele ning veendub, et siin peitub kõige kurja juur.

Seega kool ja haridus saavad käesolevas romaanis põhjalikult sarjata ning mõistetakse hukka. Kõigele sellele paneb krooni pähe veel minajutustaja isa, vana taluperemees, kes ütleb: „Inimene on nüi sõgedaks läinud, et enam pükste pööra ega sealauda-ukse pulkagi ilma koolita tegema ei õpi“ (lk. 194). Ja kui ta seda on õppinud koolis tegema, siis ei kõlba temal seda enam teha, sest ta on haritud ning koolitatud inimene. Ja kuigi mõni koolitatud mees satub tallu ning teeb tööd, siis selle „müramisega talus on seesama lugu, mis sinu müramisega oma värvimütsiga, selle otsusele olen ma tulnd, kui olen sinu koolitamist ja kõike muud mõelnd. Teised inimesed, kes korralikumad ja kokkuhoidlikumad, peavad seda tasuma“ (lk. 195). Nii kinnitab isa oma koolitatud pojale.

Seega ei käi haritud eestlane A. H. Tammsaare arusaamise järgi mingisugusest vaatenurgast korraliku inimese mõiste alla. Seejuures on aga A. H. Tammsaare sattunud ise suurde vasturääkivusse. Ta on näidanud, et nimetu üliõpilane on igavene lupard, harimatu ja alaväärtuslik isik, kuid on lasknud selle kirjutada romaani, mis täis vaimukusi ja tammsaarelikke targutusi. Et ta seda on suutnud teha, selleks peab ta tundma põhjalikult

Tammsaare loomingut, see peab olema tal täielikult omaseks saanud, verre ning ajudesse imbunud. — Seega tollel nimetul üliõpilasel on olnud liigagi suured kirjanduslikud ja kultuursed huvid. Kui aga romaanikirjutaja on identne A. H. Tammsaarega, siis oleks kõik tolle nimetu autori kohta tehtud kokkuvõtted ja lausutud süüdistused rakendatavad meie lugupeetud kirjandusliku vanameistri enda kohta ning annaksid tema vaimsusest, rahvustundest ja meelsusest väga katastroofilise pildi.

Kui lõppeks öelda mõni sõna ka kõnesoleva romaani kujudest, siis peab möönma, et kõige elulisemad ning verelisemad on parun ja selle lapselaps Eerika, kõige kahvatum aga minajutus-taja, olgugi et viimasest on antud kõige täpsamad andmed kuni kinganumbrini (lk. 23). Selge kuju on ka teenija Loona ning majaproua, kuigi viimane tundub tark ja filosofoeriv.

Kokkuvõttes peab tunnistama, et A. H. Tammsaare uudisromaan on huvitav ning mõteteterikas. Autor katsub seista keskjooksvat elu (kuigi umbes 10 aastat tagasi), hinnata ning lahendada seal tekkinud probleeme julgelt ja järsult. Ta teeb seda küll liiga vägivaldselt ja ühekülgsest, nii et temaga ei saa kõiges nõustuda, kuid mõtete ja probleemide ülestõstmine on omaette hinnatav väärtus.

P. Hamburg.

EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED I JA II SARI.

Kirjastusühing „Kooli-Kooperatiivi“ elulooline seeria.

Raamatuaastal alustas ülalmainitud Tallinna kirjastus eesti suurmeeste elulugude avaldamist noorsoole. Seeriale on antud ühtlane lihtne välimus ja võrdlemisi mõõdukas hind — 50 senti 48- kuni 56-leheküljelise raamatu eest.

Iga õpetaja teab, kui suur tähtsus on kasvatusliku mõjustamise seisukohast suurmeeste elulugudel võrsuvasse ning kujunemisse noorsoosse. Põnevusega jälgitakse nende suuruste arenemist ning kujunemist oma rahva juhtideks ja oma ala meistriteks. Noored seavad neid endile sageli eeskujuks, kelle sarnasteks tahetakse saada või kelle jälgedes teotseda, et olla kasulik oma rahvale ja kodumaale. Rohkesti õpivad noored nende elulugudest ka püüdlikkust, visadust, head ning ühiskonnale kasulikku elurõõmsat teotahet, sest meie suurmehed on peaaegu kõik tõusnud viletsatest oludest, on ise võidelnud endile kätte hariduse ja üldtunnustatud seisukoha. See kõik on noorsoole heaks ning jäljendatavaks eeskujuks. Ja et „rahvuslikkus on tänapäeval üks kasvatuspeamisi printsiipe“, nagu rõhutatakse mainitud seeria saatesõnas,

siis on ka loomulik, et meie noortele peaksid eeskujuks olema meie oma rahvuslikud suurmehed.

Sellest pedagoogilisest tõest on suurrahvad ammu aru saanud ja põhjalikkude monograafiate kõrval soetanud oma suurmeeste elulugudest ka lühendatud populaarseid noorsoo- ja rahvaväljaandeid. Meie pole endile oma rahvuslikkudest suurmeestest jõudnud muretseda veel põhjalikke monograafiaid, ega seni ka ulatuslikumalt väikesi rahvaväljaandeid. Kuid sellega pole tahetud öelda, et meil pole hinnatud suurmeeste elulugude kasvatuslikku mõju. Meie rahvuslikud teadused on alles noored ja võrsumiseas — tuleb aastaid oodata küpse vilja valmimist. Kuid juba varakult on meile katsutud soetada rahvusvaheliste suurmeeste populariseeritud elulugusid. Meie teame neid ilmunud olevat üksikult erikaustaliselt ja seeriatega viisi. Vanematest sarjadest mainigem M. J. Eiseni „Tähtsad mehed“, kus leidis nii välis- kui kodumaiste suurmeeste elulugusid, ja uuematest „Noorusmaa elulookirjastik“ ning Eesti Kirjanduse Seltsi „Suurmeeste elulood“, mis mõlemad peamiselt on pakkunud rahvusvaheliste vaimusuuruste elulugusid. Nii näiteks leidub EKS-i juba üle kolmekümne-numbrises seerias kõigest kaks teost, mis on pühendatud eestlastele. Nendel eeldustel on ülal-märkitud „Eesti rahvuslikud suurmehed“ kõigiti teretulnud.

Mainitud sarja kasuks kõneleb veel see asjaolu, et need on mõeldud alg- ja keskkoolinoortele, kuna EKS-i seeria sellele eale käib üle jõu ning nõuab lugejailt suuremat eelharidust.

Käesolevate ridade ülesanne on anda lühike ülevaade „Eesti rahvuslikkude suurmeeste“ kahest esimesest sarjast ja vaadata, kuivõrra kohane ning õnnestunud on nende valik ning koostis. On kindel, et meie oma väikese majandusliku kandejõu juures ei saa lubada endile nii suurt laialivalgumist kui suuremad ning vanema kultuuriga rahvad — tuleb leppida piiratud, kuid hea ja asjatundliku valikuga.

Nagu mainitud, on meil lühikeste noorsoo- ja rahvaväljaannete jaoks alles eeltööd põhjalikkude monograafiate näol tegemata. Seetõttu ei saa vaadeldava seeria sisu kohta täies ulatuses püstitada sellistele teostele paratamatut põhinõuet: need peavad olema selged, teaduslikult täpsad, käsituselt lihtsad, objektiivsed ja vaadeldavast suurmehest andma kõige olulisema õigetes proportsioonides. Muidu võidakse kasu asemel tuua kahju, noorsoosse ja rahvasse istutada väärarusaamisi ning ebaõigeid andmeid oma suurmeeste ning nende teenete kohta.

Vaadeldavas seerias on ilmunud järgmised meie suurmeeste elulood: nr. 1. Friido Toomus „**Villem Reiman**. Eesti kriitilise rahvusluse isa“; nr. 2. K. A. Hindrey „**Kindral Ernst Pödder**. Landesvääri võitja“; nr. 3. Joh. Lehmann „**Jaan Adamson**.“

Ärkava rahvusluse eelpost“; nr. 4. Jaan Pert „August Weizenberg. Eestilise visaduse kehastus“; nr. 5. K. Mihkla „Eduard Vilde. Eesti kirjanduse vanameister“; nr. 6. Andres Päril „Jüri Vilms. Eesti iseseisvuse märter“; nr. 7. Aug. Hanko „Leitnant Julius Kuperjanov. Partisanide löögivaimu kehastaja“; nr. 8. Joh. Kaup „Kapten Anton Irv. Soomusrongide löögivaimu kehastaja“; nr. 9. Friido Toomus „August Kitzberg. Eesti algupärase draama looja“; nr. 10. A. Looring „Mattias Johann Eisen. Kirjamees ja rahvaluulekoguja“; nr. 11. Nigol Andresen „Mihkel Martna. Eesti sotsialistliku liikumise isa“ ja nr. 12. M. Pukits „Johann Köhler. Eesti eelpost Peterburis“. Seega 12 eluloost on pühendatud neli poliitikategelastele, kolm sõjameestele, kaks kirjanikele ja kaks kunstnikele ning üks rahvaluulekogujale. Nende proportsioonide üle võib vaielda, tuua põhjendusi nii poolt kui vastu. Kas on vaja nii suurt poliitikute ja sõjameeste ülekaalu, kui arvestada veel seda, et mõlemad sarjad ilmusid raamatuaastal?

Kuid jätkem proportsioonid ja vaadeldgem valikut sisuliselt. Kirjastus ega seeria toimetus pole sisulist valikut teinud küllalt kaalutult: Pealiskaudsemalgi vaatlemisel tundub, et pole mitte esitatud meie 12 tähtsama mehe elulood, vaid on sisse lipsanud ka neid, kes tuleksid arvesse alles ehk esimese viiekümne hulgas. Poliitikameestest oleks esijoones tulnud anda C. R. Jakobsoni, K. Pätsi ja J. Tõnissoni elulood Jüri Vilmsi kõrval. Need mehed on kahtlematult sügavamad vaod tõmmanud meie poliitilisse ellu kui V. Reiman, J. Adamson ja M. Martna. Sõjameestest oleks esijoones tulnud anda meie Vabadussõja ja praegune kaitsevägede ülemjuhataja kindral J. Laidoneri elulugu. Lähtudes just alg- ja keskkoolinoorsoo seisukohast ei tohiks piirduda ainult manalasse varisenud suurmeestega. Nii lühikeses ulatuses on väga hästi võimalik anda ka objektiivne ülevaade elavatest isikutest. Kirjanikest kuuluvad 12 esimese rahvusliku suuruse hulka kahtlematult ka L. Koidula ja Fr. R. Kreutzwald. Sellega, et rahvaluulekogujatest esijoones on esitatud M. J. Eisen, on ilmsesti ülekohut tehtud J. Hurdale. Kõige õnnestunum on olnud kunstnikkude valik. Kui aga lähtuda suurmeeste tähtsusest ja mõjust rahvale, siis tuleb küsida, kas esimese 12 hulgas kunstnikele üldse tuleks kohta anda, sest nende mõju rahva vaimu kujundamisel on olnud võrdlemisi väike. Kuid Kölerit on käesolevas vihus võetud rohkem rahvusluse juhina kui kunstnikuna ja seega tema eluloo toomine esimeste seas kõigiti põhjendatud, eriti kui arvestada veel seda, et selle mehe teened pole meie rahvale tehtud veel küllalt selgeks ega teatavakski.

Nii siis ei saa kahe esimese sarja sisulist valikut pidada kõigiti laitmatuks.

Mitmedki sissevõetud suurmehed oleksid koha pidanud loovutama enesest veel suurematele ja tähtsamatele. Kuid loodame, et ilmunud teosed pole viimased ja kolmas sari toob seni silmapaari vahele jäänud esimese järgu suurmeeste elulood ning täidab seega oleva lünga.

Käesoleva ülevaate piiridesse ei mahu iga üksiku teose sisu lähem hindamine, tuleb leppida ainult üldiste ning suundamääravate märkmetega.

Eeltööde puudumine annab ennast teravalt tunda. Osa autoreid pole käsitledavat suurmeest suutnud esitada nii, nagu peaksime nõudma seda noorsoole määratud raamatult. Tundub, et seeria avaldamisele on asutud ülepeakaela, juhuslikult, põhjalikumalt asja kaalumata. Seda nägime valikus, veel enam torkab aga see silma teoste sisus. Kirjastus ja toimetus pole välja töötanud ega autoritele teatavaks teinud seeria iseloomu ning põhilauseid, millele kõik kirjutatud raamatud peavad vastama. Sellest on tulnud, et iga autor on võtnud asja omamoodi ja kirjutanud oma parema äratundmise järgi. Seetõttu puudub teostel metoodiliselt ühtlane ilme. Sageli on koguni unustatud, kellele ja missugusele eale kirjutatakse, rääkimata proportsioonidest, mis nii piiratud ruumi puhul on väga olulised. Autorid pole oma töid ka sellel kujult küllalt viimistelnud. Elava inimese asemel annavad nad sageli arvude ja tsitaatide rägastiku — nagu teevad seda J. Lehmann ja K. Mihkla —, ilma et nad ise oleksid jõudnud nendes orienteeruda või luua vajalikku sünteesi. Sageli unustatakse oluline ja süvenetakse piasjasusse (J. Pert), mis tuleksid märkimisele alles mõnesajaleheküljelises põhjalikus monograafias, mitte aga sellises lühikeses elulooesituses, või esitatakse liiga subjektiivselt isiklikke hinnanguid, nagu teeb seda K. A. Hindrey kindral Põdderi puhul. Kõige suuremaks puuduseks on aga sageli liiga raske, teaduslik ja vanainimeslik esitusviis. Noorsoole tuleb jutustada lihtsalt, selgelt ja huvitavalt ning esile tõsta oluline. Käesoleval juhul alapealkirjades märgitud juhtlauseid pole alati leidnud küllaldast rõhutamist. Arvude rägastikku ja piasjasusse ei maksaks sellise ulatusega teostes lugejaid eksitada.

Vastuvõetav, sageli isegi hea käsitus on kahes esimeses seerias antud Johann Köler'ist, Jüri Vilms'ist, Julius Kuperjanov'ist, Mattias Johann Eisen'ist, August Kitzberg'ist ja Mihkel Martna'st. Nendest kaks viimast on küll natuke raskepärased ja algkoolinoorsoole üle jõu käivad, kuid oma käsituslaadilt siiski huvitavad ja elavad. Nende kuue eluloo autorid on oma ülesannet käsitanud vajaliku asjatundmisega. Teataval määral rahuldavad ka August Weizenbergi ja Anton Irve elulood. Paremat esitust oleksid aga kindlasti väärinud Villem Reiman, Eduard Vilde, Ernst Põdder

ja Jaan Adamson. Nagu näeme, kuuluvad kõik nõrgemad teosed esimesse sarja. Seega on asi jõudsalt paranemas.

Tehniliselt oleksid aga „Eesti rahvuslikud suurmehed“ väärinud paremat välimust ja hoolikamat trükitehnilist toimetamist. Juttu pole siin üksnes sisselipsanud trükivigadest, vaid paaris teoses leidub isegi tagurpidi ridu. Ka klišeed on sageli nii halvasti välja tulnud, et nende olemasolu on teosele sageli rohkem kahjuks kui kasuks. Pilt peab kas illustreerima või selgitama teksti, mitte aga määrima raamatut ega raiskama niigi vähest ruumi.

Kokkuvõttes peab märkima, et vaadeldaval sarjal on rohkesti üldisi puudusi (faktilisi eksimusi ja sisulisi vigu pole võimalus käesolevas ülevaates lähemalt registreerida), mida kirjastaja ja toimetus peaks järgnevates sarjades kõrvaldama, et täita väärikalt endale võetud ülesannet. Kuid eespool-märgitud üldised puudused ja märkimata jäänud sisulised viperused pole nii olulised, et teeksid teosed tarvitamiskõlbmatuks. Neid võib kõiki soovitada avalikudele raamatukogudele ja isikutele, kes tunnevad huvi meie suurmeeste vastu, ning enamikku ka noorsoole, nii alg- kui ka keskkoolide õpilasraamatukogudele.

Rahvuslik uhkus ja enesetunne aga nõuab, et meie paremate poegade elulood oleksid esitatud soliidsetl, nii sisuliselt kui ka tehniliselt eeskujulikult. Loodame, et kirjastus suudab tasa teha järgnevate sarjadega, mis ta kahe esimesega jätnud vajaka.

P. Hamburg.

ALFRED NOBEL.

Paljud suurmehed, aimates oma isiku ja elutöö tähtsust, kirjutavad sageli päevaraamatuid ja memuaare. Seega nad pärandavad tulevastele põlvedele teataval määral endakirjutatud eluloo. Alfred Nobel (loe: nobe'l), tajudes ehk küll oma isiku erandlikkust ja töö tagajärjekust, hindas seda kõike tähtsusetuna. Tema tahtejõud ja leiutav fantaasia olid selleks liiga suured, et rahulduda oma saavutisist või et neid koguni hinnata. Nobeli enda sõnadest peegeldub, et tema enesehindamise mõõdupuu oli selleks nii suuremõõtmeline, et ei võimaldanudki inimliku töö saavutiste mõõtmist. Ta ütleb: „Ka kümme miljardit päikest, mis liiguvad meie väikeses astraalõhumullis, on Linnuteel tähtsusetud ja nad häbeneksid oma väiksust, kui nad aimaksid kogu maailma avarust.“

Seesuguse hingeelu taustal on päris loomulik, et meie suurmees oma vennale, kui see soovis temalt perekonnakroonikasse biograafiat või enesekirjeldust, vastas päris lakooniliselt: „Alfred

Nobel — selle viletsa olendi, kui ta karjudes ellu astus, oleks pidanud inimsõbralik arst kustutama. Suurimad teened — et ta on hoidnud oma küüned puhtad ja pole kunagi kellelegi koormaks langenud. — Suurimad vead — et tal pole olnud perekonda, head meeoleolu ega head kõhtu. Suurim soov — mitte saada elusalt maetud. Suurim patt — et ta pole Mammonale palvetanud. Tähtsaimad juhtumid tema elus — ei mingisuguseid“. Ja siis teeb see mees meid otse naeruväärseks, et üldse huvitume biograafiaist, ka Alfred Nobeli omast. Ta ütleb: „Kellel on aega biograafiaid lugeda ja kes suudab olla nii naiivne või nii armastusväärne, et neist huvituda?“

Aga meie teame ühes Thomas Carlyle'iga, et kogu inimkonna kultuurilugu on vaid suurmeeste elulugu. Ajaloota ei tea meie, kust tuleme, kus oleme ja kuhu läheme. Alfred Nobel, pärandades oma testamendiga tohtu kapitali auhindade maksmiseks suurmeestele, s. t. „maailma ajalool“, otse sunnib meid tema poole pöörduma. Ja meie seisame tema biograafia ees, tahtmata tunnustada oma naiivsust ning häbenemata oma kangelase muigamist.

Ta sündis Stokholmis 21. oktoobril 1833. a., majanduslikult väga täbaras olukorras. Ta isa Immanuel oli aasta alul pankrotistunud. Seejuures aga oli Alfredil õnn pärida oma vanematelt vaimset rikkust. Ta ema oli heasüdamlik, tark ja humoorikas naine, isa neid sündinud geeniusi, kes erilise teoreetilise ettevalmistuseta, oma töökusega ja leiutava fantaasiaga tõusevad massist kõrgele üles, avades laialisi perspektiive neil aladel, millest vastavad keskpärased, igakülge teoreetilise ettevalmistusega mehed unistadagi ei julge. Töökuse ja leiutava fantaasia pärandas see mees igale oma pojale. Need olid kõik suurvaimud ja tõusid tähelepanuväärt seisukohtadele. Kaks vanemat poega Robert Hjalmar ja Ludvig Immanuel rajasid Venemaal Bakuus 1876. a. nafta- ja petrooleumitööstuse ja tõusid vägevateks õlikuningateks, kes valmistasid tuska isegi Ameerika rahamagnaatidele. Kõige noorem poeg sai varakult õnnetut surma, kuid näitas juba selgeid andeka leiutaja jooni. Kõik Immanuel Nobeli pojad olid insenerid, nagu ta isegi.

Et Alfred Nobel astus kõige ligemale oma isa jälgedele, õieti-õelda jätkas tema samme, siis vaatleme pisut ligemalt nende ühist elukäiku. Teotsenud alguses ehitusinsenerina, pöördus Alfred N. isa varsti ka keemia juurde, olgugi et ta seda ala polnud kunagi õppinud. Siin näitas temale laialist tegevusvõimalust sõjatehnika ala. Asutanud väikese kautšukivabriku, huvitas teda eriti üks liik sõdurite kummiranitsaid, mida oleks võinud täis puhuda ja hulgana ühendatult üle vee sillaks liita. — Kolinud üle Peterburi, töötas Immanuel Nobel alguses otsitud masinaehitusinsenerina, kuid varsti

sai ta mõjukates ringkondades kuulsaks ka kui mitmesuguste sõjamiinide konstrueerija. Eriti aktuaalseks sai Imm. N. miiniasjandus Vene Krimmi sõja ajal. Immanuel Nobeli miinid küll tarvitamist ei leidnud, kuid tema poeg Robert, kellele sõja ajal miiniasjandus üle anti, töötas nii edukalt, et inglased ei julgenud tulla Soome lahte. Ühes Imm. N. elukirjelduses öeldakse sellest: „Kindlasti poleks saadud nende miinidega ühtki vaenlase sõiduriista uputada või purustada. Aga üks inglaste poolt püütud väike miin lõhkes üksikasjalisel uurimisel nende lipulaeval ja surmas ühe mehe. Sellest oli küllalt, et inglastes sügavat respekti seesuguste väikeste asjade vastu äratada. Ja kui üks vene oma laev inglaste nähes sai miinist raskesti vigastada, siis oli see kõik kindel tõendus miinide tugevusest.“

Immanuel Nobeli ja tema poja Alfredi peatahtsus ja tööala kasvas välja ühest poolteist aastakümnet vanast ja peaaegu unustatud leiutisest. 1846 ja 1847 õnnestus itaalia noorel keemikul Ascanio Sobrerol glütseriinist, väävel- ja salpeeterhappest valmistada õlitaolise vedeliku — nitroglütseriini. Sellel vedelikul olid plahvatavad omadused ja koguni nii tugevad, et ühest tilgast oli küll, et selle plahvatus võis purustada katseklaasi ja klaasikillud vigastada juuresolevate näod ja käed. Sobrero ütles oma leiutise puhul: „Millist rakendust see vedelik, mis löögist plahvatab, ükskord leiab, selle kohta ei või veel midagi öelda, alles tuleviku kogemused võivad seda näidata.“ Kui aga 1853 ühes laboratooriumis 400 g nitroglütseriini segu iseenesest kohutavalt plahvatas, kaotas Sobrero kõik lootused, mis ta selle ainega oli sidunud.

Nii oli olemas aine, mida tunti väga isemeelsena. Ta võis kord kohutavalt „iseenesest“ plahvatada, aga samas süütenõoriga või tikuga süüdatult põles ta lahtiselt halvemini isegi kui petrooleum või plahvatas vaid osaliselt. Küll plahvatas ta aga võimsalt, kui ta kogu mass teatava kraadini kuumutati või millegi vastu hõõrdus. Seesugune lõhkeaine süütamine oli aga praktiliselt kuulmatu.

On päris loomulik, et sõjamiinide konstrueerija ning lõhkeainetest huvitatud Immanuel Nobel ka nitroglütseriinist huvitus, kui Krimmi sõja ajal vene professorid Sinin ja Trapp tema tähelepanu sellele ainele juhtisid. Ent selleaegsed katsed ebaõnnestusid täielikult. Uus lõhkeaine huvitas ka Alfred Nobeli. — Nii katsetasid mõlemad — isa ja poeg uue „lõhkeõliga“.

1863. a. kutsub isa poega Venemaalt Stokholmi, kuhu ta oli tagasi pöördunud, et koos rajada lõhkeainetööstust, „mille naelalt on võimalik kaksikümend ööri teenida“. Isa „leiutus“ uue lõhkeaine alal oli lihtne. Ta segas nitroglütseriini musta püssirohuga. Ja sedagi mitte päris iseseisvalt. Vastavaid katseid oli teinud ka noorem poeg Emil. Sellel leiutisel siiski erilist tähtsust polnud. Segus plahva-

tas küll nitroglütseriin, kuid lõhkeaine oli tarvitamiskõlblik vaid värskest.

Uue lõhkeaine, nitroglütseriini tarvituselevõtt ja edu oli seoses hoopis kõrvalleiutisega, mille tegi Alfred Nobel. 1862. a. pani ta nitroglütseriiniga täidetud klaastoru musta püssirohuga täidetud ja süütenõoriga ühendatud suuremasse torusse. Süüdanud nõõri, viskas ta kogu seadeldise vette. Järgnes võimas veealune plahvatus kõrgele tõusva veesambaga. See tõestas, et ka nitroglütseriin täielikult süttis ning plahvatas. Seda momenti loetakse lõhkeainete ajaloos väga tähtsaks, sest siin on esimest korda lõhkeaine süütamiseks kasutatud nn. initsiaalsütikut, olgugi primitiivsel ja ümberpööratud kujul. Varsti selle järel võttis A. N. patendi sütikule, mis põhimõttelt vastab veel praegugi tarvitatavale. See on väike, kergesti süttiva lõhkeainega täidetud ja süütenõoriga ühendatud metallist padrun, mis pannakse lõhkeainesse, käesoleval korral nitroglütseriini.

Mõned loevad initsiaalsütikut koguni Alfred Nobeli kõige tähtsamaks leiutiseks. Igatahes initsiaalsütiku leidmisele järgnes terve rea uute võimsate lõhkeainete avastamine, millede tarvitamine pole mõeldav initsiaalsütikuta, sest neid ei saa panna plahvatama hariliku süütamisega nagu väikesejõulist musta püssirohtu.

Peale õnnestunud katset veealuse plahvatuse juures nägi Alfred Nobel otsekohe, et uus lõhkeaine töötab kujuneda väga tähtsaks nii tööstuses kui ka sõjaasjanduses. Ta võtab patendi nitroglütseriini tööstuslikule valmistamismeetodile ja selle aine tarvitamisele ning ehitab 1864. a. koos isaga väikese laboratooriumi Stokholmi ligidusse. Enne aastat juhtub aga siin kohutav õnnetus. Vabrik lendab õhku. 5 inimest saab surma, nende hulgas ka Alfredi noorem vend Emil, andekas noormees.

See õnnetus röövis Immanuel Nobeli jõu täielikult, kuid poeg Alfred ei kaota lootust uue lõhkeaine tulevikus ja organiseerib nitroglütseriini aktsiaseltsi. Palju raskusi tekitab asjaolu, et peale õnnetut plahvatust keelatakse linna piirkonnas lõhkeaine valmistamine. Sellest saadakse nii üle, et vabrik pandi töötama Stokholmist paar miili eemal veepealsel praamil. Uus lõhkeaine leidis kiiresti tarvitamist ja äri tungib osaaühingute näol enamikku Euroopa riikidesse ja ka teistesse maailmajagudesse. Oma leiutiste patenteerimiseks ja maailmatööstuseks kujundamiseks lahkub A. N. 1865. a. Rootsist.

Seejuures aga polnud uue lõhkeaine hädaohtlikkusest vähematki aimu. Teda transporditi tsinkplekist nõudes. Et nitroglütseriin polnud hapetest täiesti vaba, sõi vedelik sageli nõu läbi ja jooksis välja veovahendi — kahe suure rattaga käru — peale. Tänapäeva lõhkeainetehnikud kuulevad jubedustundega, et tihti

külmus väljajoosnud nitroglütseriin ratastel jääks, et nõusid tinutati sageli neid puhastamata. Ja kui vankrirattad karjusid, juhtus, et vooimees tarvitas määride asemel „lõhkeõli“. On märgitud isegi seesuguseid koomilisi juhtumeid, kus katsetamiseks toodud nitroglütseriini keegi inseneri teenija pidanud määreõliks ja seda tarvitanud oma nahkpükste ja saabaste määrimiseks.

Peagi tulid ilmsiks teadmatuse tagajärjed. Siit-sealt kuulatakse kohutavatest õnnetustest. Nii teatatakse 1865. a. New Yorkist, et üks sakslane toonud sealsesse hotelli ühe hoolikalt kasti pakitud korv-pudeli kümne naela nitroglütseriiniga ja selle sinna jätnud, et hiljemini ära viia. Nõu jäi portjee juurde, kus teda peagi istmeks ja saapapuhastamise toeks tarvitati. Ühel pühapäevahommikul märkab üks kelner, et kastist hakkavad tõusma punased aarud. Portjee viib kasti tänavale ja pöördub hotelli tagasi. Silmapilgu pärast juhtus hirmuäratav plahvatus, mis purustas ümbruses olevate majade fassaadid, ukсед ja aknad. Tänavasillutis kisti nelja jala sügavuselt üles.

Järgmisel aastal 4. märtsil lendab õhku Austraalias Sidneys suur kaubaait ja variseb kokku palju ligidasi maju. Kuu aega hiljem hävib plahvatuses aurik „European“, kus hukub 47 inimest. Seesugused korduvad kohutavad õnnetused äratavad tähelepanu, usaldamatust ja hirmu uue lõhkeaine vastu. Paljud riigivalitsused hakkavad nitroglütseriinile takistusi tegema või koguni keelatakse selle transport ja kaubitsemine. See asjaolu paneb Alfred Nobeli otsima vahendeid uue lõhkeaine käepärasemaks muutmiseks. Peale „iseplahvatavuse“ ja raskesti pakitavuse polnud vedel lõhkeaine ka otsesel kasutamisel otstarbekohane. Juba 1867 võtab A. Nobel patendi uuele lõhkeainele. Ta on leidnud, et nitroglütseriin on võimas ka siis, kui ta on imunud suure absorptsioonivõimega ainesse ja nimelt ränihiiba. See lõhkeaine oli taignataoline, hästipakitav, mitte iseenesest süttiv ja põrutustele vastupidavam. Katseks heitis A. Nobel paljude mõjukate isikute juuresolekul kasti seesugust ainet kõrgelt mäelt alla, ilma et see oleks lõhkenud. Oli leiutatud d ü n a m i i t.

Ainult väheseid uuemaid leiutisi saab praktiliselt tähtsuset d ü n a m i i d i g a võrrelda. Teede ehituse, mäetööstuse, maakultiveerimise jt. aladel toimus otse suurmurrang. Terve rida suuri tunnelitõid, veealuseid lõhkumisi ja kanaleid oleksid d ü n a m i i d i t a tänapäevani teostamata.

On selge, et seesuguse lõhkeaine vastu lühikese ajaga suur nõudmine tõusis. Selle aine triumfi seletab kõige paremini järgmine tõik: Patenteerimisaastal 1867, mil algas d ü n a m i i d i tööstuslik tootmine, valmistati teda 11 tonni, seitse aastat hiljem, a. 1874 aga juba 3120 tonni.

Ent dünamiidi leiutamise ei lakka A. Nobeliaju otsimast uusi ja veelgi paremaid lõhkeaineid. 1875 leiutab ta paukželatiini ja 1887 suitsuta püssirohu ehk ballistiidi.

Kõiki neid leiutisi saatis majanduslik edu, sest A. Nobel polnud ainult suur leiutaja, vaid ka majandusmees, kes mõistis panna oma leiutisi maksimaalselt kasu kandma. Tööstuste organiseerimine ja ettevõtete asutamine pakkus temale rohkem huvi kui ühe tööstuse juhtimine. 1871 asutatakse Nobeli eestvõttel Inglismaal Glasgow's The British Dynamite Co, aktsiakapitaliga 24 000 £. Pool kapitalist on Nobeli käes. Nelja-aastase tegevuse järel kasvas aktsiakapital 10-kordseks. Peale seda kui (1875) leiutati paukželatiin, muudeti varem asutatud aktsiaseltsid — Nobel's Explosives Co. Algas tohutu lõhkeainete eksport kõigisse maailmajagudesse ja maadesse. Asutati kõigis maailmajagudes ja paljudes riikides sõsarühingud. 1886. a. koondatakse kõik laialised ettevõtted Nobel Dynamite Trust Co alla, mille põhikapital oli 2 milj. £.

Maailmasõja ajal see trust lagunes. Aktiiva jaotati erinevate maade aktsionäride vahel. Briti aktsionärid said oma trustiaktiast eest tagasi Nobels Explosives Co aktsiad. Sellest kasvas 1926/27 välja Imperial Industries Ltd, mille aktsiakapital on 65 milj. naela. See ettevõtte evib Briti keemiatööstuses sama juhtivat kohta, mis Saksas J. G. Farbenindustrie.

Seda lühidalt Alfred Nobeli pealeiutistest ja nende kasutamise majanduslikust edust.

Ent Alfred Nobeli leiutajahuvid ei piirdunud ainult lõhkeainete alaga. Ta omas mitte ainult võimet, vaid otse tungi originaalsete ideedega välja astuda. Selles mõttes oli ta täielikult oma isa poeg. Eelmisel oli kord idee, kui tal katsed iseliikuvate miinidega ei õnnestunud, treneeritud hüljeseid elavate miinimootoritena kasutada. Ka unistas ta elu lõpul saepuru ümbertöötamisest, mis pidi andma tööd töötuile ja takistama väljarändamist. Sellest ainest pidi tema arvates saama kergeid transporditavaid maju ja kergeid ilusaid puusärke, mis õhuaukudega ja nõõrist tõmmatava kuljusega varustatud, et võimaliku varjusurma korral „surnu“ saaks hingata, kaant kergesti tõsta ja helistada. Poeg Alfred aga ei leidnud sugugi imelikuna juurelda peale dünamiidi leiutamist küsimuse juures, kuidas kive lihtsa kuumutamise lõhkuda, ning pöörduda Inglise patendiameti poole oma „parandatud meetodiga kive kuumutamise purustada“. Nimetatud „leiutis“ oli järgmine. Kivisse vaja puurida sügav auk. Sellesse juhtida kuum leek, kuni kivi seest tuline. Siis külm vesi auku kallata. Seda korrata, kuni kivi puruneb. Igatahes dünamiidileiutaja kohta koomiline küll!

Peale ballistiidi leiutamise mõtles A. Nobel mürata laskmisele. Ja mitte päris tulemusteta. Ta ehitas õhutorpeedosid, mis raketi ning propelleri kombineeritud põhimõttel lendasid isegi kuni 4 kilomeetri kaugusele, kuid kahjuks mitte küllalt vajaliku täpsusega.

Ja lõpuks, katsetades nitrotselluloosiga, tõstis A. Nobel üles mõtte valmistada kunstnahtka ja kunstiidi.

Tervel eluajal on A. Nobel võtnud umbes 355 mitmesugust patenti.

Nagu Alfred Nobeli elutööst kujunes ettevõtte, mille piirid ulatusid terve maakera piirideni, nii oli ka tema isik maailmakodanik, omamata meie mõiste järgi ühtki õiget kodu.

9-aastasena siirdus ta sünnipaigast Rootsist Venemaale, Peterburisse, olles käinud vaid aasta emakeelses koolis. Venemaal sai ta teiseks emakeeleks vene keel ja sedagi vaid lühikeseks ajaks. Peterburis koduõpetaja juures 16. eluaastani õppinud, sõitis ta Ameerikasse end tehnika alal täiendama. Siin viibis ta ümmarguselt kaks aastat. 20-aastaselt oli ta sunnitud suveks Franzensbadis oma viletsat tervist parandama. Peale seda töötas ta 1858. aastani isa rauatööstuses Peterburis. Nimet. aastal aga sattus isa tööstus maksuraskustesse ja Alfred sõitis aasta lõpul Pariisi ja Londoni, et tööstusele edasitöötamise võimalusi leida. Katse ebaõnnestus. Isa asus 1859 Rootsi tagasi. Alfred jäi vendade ettevõttesse Venesse. Ja, nagu nimetatud, sõitis siit 1863 Rootsi, et koos isaga lõhkeainete alal töötada. Kahe aasta pärast Rootsist lõplikult lahkudes algab päris tõeline nomaadielu, kuna äri kasvas ülemaailmseks; tarvis oli vabrikuid asutada, juhtida, ümber korraldada, artiklile turgusid leida, teda tutvustada jne. jne. Reisude ajal on tal „koduks“ Hamburg, kus asutati peale Rootsi järgmine tööstus. Siit sõidab ta Inglismaale, Ameerikasse, Prantsusmaale, Itaaliasse jm.

1873, peale Saksa-Prantsuse sõda, asub A. Nobel Pariisi elama, kus korraldab era-katselaboratoriumi. Ent siingi, olgugi et ta omandab maja ja korraldab elu pikemaks ajaks kohale jäämiseks, ei saa temale õiget kodu. Sattunud vastuollu Prantsuse valitsusega, et ta oma uute lõhkeainete tööstust ka teistes riikides korraldas, hoolimata prantslaste huvidest, tehti A. Nobeli Prantsusmaal olek kibedaks. Teda süüdistati isegi spionaažis. Ja selle tagajärg oli, et Nobel oli sunnitud veel vanas eas uut kodu otsima. 1891. a. lahkub ta Prantsusmaalt ja kolib oma laboratoriumi üle Itaalia Rivierasse, San Remosse. See on töömehele väga raske samm ja toob temale „küünrapikkused sipelgad“ pähe, nagu ta ise ütleb. — Kuludele vaatamata, mis seesugune suurkolimine tekitas,

oli halb see, et uues riigis oli tööstus lapsekingades, mis tunduvalt pidurdas seesuguse suure laboratooriumi jooksvat tööd, kuna kõik tuli väljastpoolt sisse vedada.

San Remogi ei saa veel vanale mehele viimseks koduks. Kolm aastat hiljem asutab ta oma suurema laboratooriumi Rootsis Björkbornis. Nüüd elab ta suveti San Remos ja talvel Björkbornis. 1896. a. suvel kutsub ta omad paremad assistendid Rootsi, et siin edasi töötada, kuid edaspidistele plaanidele tõmbab surm kriipsu peale. 7. detsembril kirjutab ta oma assistendile: „Saadetud proovid on eriti ilusad. Puhas nitrotselluloosi pulber tundub mulle võrratuna. Kahjuks on minu tervis jälle halb, nii et ma suure vaevaga saan mõned read kirjutada. Aga niipea kui ma suudan, tulen ma selle meid huvitava asja juurde tagasi.“ Aga seda ta ei saanud enam. Juba kolme päeva pärast, 10. dets. 1896. a., kustus San Remos maailmakodaniku elu, kel kuski polnud õiget kodu ega ka perekonda.

Nagu Alfred Nobel oma väliselt elukäigult oli Euroopa „rikaim hulgas“, nagu tema kohta on öeldud, nii oli ta ka omalt maailmavaatelt inimene, kes ei mahtunud olemasoleva raamidesse. See järgnes muidugi eeskätt elukoha piiride puudusest ja teiseks kindlasti ka keelepiiride avarusest. Ta oli viies euroopa kultuurkeeles võrdselt kodus, nimelt rootsi, vene, inglise, saksa ja prantsuse keeles. Kindlasti polnud temale ka itaalia keel võõras. Õieti-öelda puudusid sel mehel ka kutse kindlad piirid. Olgugi insener, tundis ta suurt huvi kirjanduse vastu. Noores eas ja viimastel eluaastatel kirjutas ta isegi päris keskpäraseid luuletisi ja katsetas näidendi alal. See toimus inglise keeles. Ka arstiteadusest oli ta huvitatud. Rahvaate propageerimiseks pidas ta terve aasta ametis isegi üht türklasest diplomaati, makstes sellele kõrget palka.

Seesugusel taustal on päris loomulik, et Alfred Nobelist kujunes kosmopoliit selle sõna paremas mõttes. Ent on huvitav, et see kosmopoliit siiski oli kindlas veendumuses, et kõige ausamad inimesed elavad siiski tema sünnimaal Rootsis. Oma testamendi tegi ta aasta enne surma Pariisis rootsi klubis, kaasmaalaste juuresolekul. Kuigi see testament väliselt näitab selgeid kosmopoliidi veendumusi, on ta tuumalt rahvuslik tahteavaldus, mis omas kosmopoliitsuses on tõstnud rootsi rahvuse-aulipu palju kõrgemale kui paljud „tõsirahvuslased“ kogu oma elutööga enne ja pärast teda.

Et sellele testamendile toetub enam kui pool osa Alfred Nobeli rahvusvahelisest kuulsusest ja tähtsusest, mis pärast õieti meiegi tundsime oma tänuvõlga tema ees tema neljakümnendal surma-aastal ning peatusime ta elukäigu juures, siis lubatagu selle suurmehe viimsest nii tähtsast tahteavaldusest tuua lühike väljavõte.

„... Minu realiseeritava varandusega toimetatakse järgmiselt: Kapital... peab moodustama fondi, mille iga-aastased protsendid jagatakse nende vahel, kes möödunud aastal inimsoole on suuri- maid teeneid osutanud. Protsendid jagatakse viieks võrdseks osaks, milledest langeb: üks osa sellele, kes on füüsika alal teinud täht- saima avastise või leiutise; üks osa sellele, kes on teinud tähtsaima keemilise leiutise või paranduse; üks osa sellele, kes on teinud täht- saima leiutise füsioloogia või meditsiini alal; üks osa sellele, kes on kirjanduse alal avaldanud parimat idealistlikus suunas; üks osa sellele, kes kõige enam või kõige paremini on kaasa aidanud rahvaste vennastusele ja olevate sõjavägede kaotamisele või vähen- damisele kui ka rahukongresside moodustamisele ja levitamisele. Auhinnad füüsika ja keemia eest jaotab Rootsi Teaduste Aka- deemia; füsioloogiliste või meditsiiniliste tööde eest Karolinska Institut Stokholmis; kirjanduse eest Stokholmi Akadeemia ja rahu- eestvõitlejaile... viis isikut, kes Norra Stortingist valitakse. See on minu tungiv soov, et auhindade jagamisel arvesse ei võetaks ühessegi natsiooni kuuluvust, nii et kõige väärilisem saab auhinna, on ta skandinaavlane või mitte... Lõpuks püstitan oma tungiva soovi ehk tahte, et mul peale minu surma pulsisooned avataks ja et peale seda toimingut ja kompetentsete arstide poolt selgete surmatunnuste kindlakstegemist minu surnukeha niinimetatud krematooriumiahjus põletataks.

Pariisis, 27. novembril 1895.

Alfred Bernhard Nobel.“

Kogu Nobeli auhindadefondi kapital kujunes 31,5 milj. Rootsi krooni suuruseks. Auhindu hakati jagama a. 1901. Seega 35 a. tagasi. Praegu on üksiku auhinna suurus 170 000 Rootsi kr., mida võidakse jagada kaheks osaks. Peale rahalise autasu saab Nobeli auhinna omanik ka diplomi ja kuldauraha. Auhinna pidulik kätteandmine toimub harilikult Rootsi kuninga poolt. Auhinnasaajate valikul on kaastegevad Nobeli auhinna summadega ülalpeetavad Nobeli instituudid, kaks Stokholmis, mainitud akadeemia juures, kolmas Oslos.

Nobeli auhinda peetakse tänapäeval kõrgeimaks tunnustuseks teadusliku või kirjandusliku tegevuse alal.

*

Tänu kirjastusühing „Loodusele“ avanes möödunud aastal meie rahval soodus võimalus tutvuda Nobeli auhinna saajatega kirjan- duse alal. Käesolevas ajakirjas esitatakse üksikute Nobeli laure- aatide teoste retsensioonid. Neist lühikestest mõtteväljendustest

saab lugeja kindla veendumuse, et Nobeli auhinna vääriliseks on saanud tõesti suurvaimud, kelle tööd jäävad kirjandustaevasse põlvest põlve särama, muutugu see aegade jooksul kuitahes kõrgeks ja mistahes värviliseks. Alfred Nobeli testamendis fikseeritud mõte: üks auhind sellele, „kes on kirjanduse alal avaldanud paremat idealistlikus (m. s.) suunas“, tagab seda, et vastava ala saavutiste jälgimisel on ühtlasi ka suur kasvatuslik mõju. See äratab lootust ja usku paremasse tulevikku, tõstab inimese argipäevast kõrgemale ning valab temasse idealismi igavesti sära-vate tähtede paistel enamhingestatud eluõhku. Nii sünnib rahvas positiivne mentaliteet, millest unistatakse suurtel murrangajastuil, mil kogu elu reformile otsitakse ja kasvatatakse vastavat hingeelu-
list kandepinda. A. Pärl.

ANATOLE FRANCE: „KUNINGATAR HANEJALA“ PRAEKÕÖK.

Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1935. 302 lk. Hind 3 kr.

„Noor-Eesti“ päevil kostis meie kirjanduselus hüüdlause: „Meie keel ja kirjandus saagu intelligentsi keeleks ja intelligentsi kirjanduseks!“ See hüüdlause andis positiivseid tulemusi eeskätt meie keele ja kirjanduse stiilikultuuris. Sisuliselt anti intelligentsile vähe. Suur osa intelligentsi kirjandusest tehti lihtsalt uute sõnade ja võõrsõnade kuhjamisega.

Hoolimata sellest, et noor-eestiaegeel intelligentsi kirjanduse tegemisel oli ka oma negatiivne külg, sest ta võõrutas kirjandusest suure osa rahvast, oli ja on see intelligentsi kunstinoüete taotlemine igati õigustatud.

Esteetikud on juba ammu näidanud, et on suur vahe haritud ja asjatundmatu kunstimaitseja vahel. Iga kunstiteos peab küll olema üldiselt arusaadav, kuid ühes seega peab äratama funktsioneerimisele kunstimaitseja vaimseid võimeid. Teos, mis ei pane liikuma kunstimaitseja vaimseid võimeid, on sisult vaene. Ta on nii selge ja arusaadav, s. t. „harilik“, et ei võimalda kunstinaudingu kui vältava protsessi tekkimist. Ta on nagu toit, mis läheb kõhtu kiiresti, suulage ja keelepära puudutamata.

Hammastega olendile ei maitse hambutu olendi toit. Elava fantaasiaga, terava mõtlemisega ja suurte vaimsete huvidega inimene nõuab kunstillt enam kui lihtsameelne. Näiteks on „Musta kuue“ (J. Pärna teos) naiivne unistamine aadli ja talupoja sõpru-

sest ja kogu sündmustiku hingetu masinlik kujunemine asjatundjale, haritud kunstimaitsejale nauditav vaid niipalju, kui palju see äratab koomilist elamust kui „kunst“, mis tahab olla kunst. Ent algkooliealisele massile võib „Must kuubki“ olla kunstina nauditav.

Nii on intelligentsi kirjanduse nõudmine samavõrra õigustatud, kui nn. rahva- ja noorsooraamat. Ent veel enam! Tal on ka oma rahvakasvatuslik tähtsus, sest ta viib rahva argipäevse mõtte kõrgemale, suurtele tõdedele ja elu ning kõige olemise üle järelemõtlemisele.

Aga, peab ütleva, intelligentsi kirjanduse soetamine on väga raske ja esitab kirjanikele suured nõudmised. Et öelda midagi suurt, vapustavat ja tarka, peab ise olema suur ja tark, midagi teadlase taolist, kes evib kõrget haridust ja teravat mõtlemist. Meie intelligentsi kirjandus on just seepärast vaene, et meie kirjanikkude haridustee on olnud väga kitsas ja enamikul pidanud jääma pooleli.

Neil esteetilisil kui ka rahvakasvatuslikel kaaluksil on südamilikult tervitatud, kui meie massiliselt turule ilmuvate „rahva-raamatute“, igasuguse ajaviitekirjanduse kõrvale püütakse anda ka kõrgeimakvaliteedilist kunsti — intelligentsi kunsti.

Need mõtted läbivad meid, kui mõtleme äsjailmunud A. France'i ülalmainitud teosele.

On küsitud, miks pole A. France'ilt kui Nobeli laureaadilt toodud tema teos „Jumalad janunevad“ (eesti keeles ilmunud 1927). Meil selliseid kõrvalsoove ei tekkinud, sest „„Kuningatar Hanejala“ praeköök“ on nii erinev, nii rikkaliku sisuga, et oleme sunnitud kinni naelutama: sellega võrreldavat teost pole meie kirjanduses seni ilmunud. See on intelligentsi kirjandus, nende kirjandus, kes kunstinautimisel ei soovi puhata, vaid rännata ühes kunstnikuga raskete probleemide juurde, astuda inimhinge keerulis-tesse labürintidesse, tõusta üles kõrgustesse, enesest kui inimolen- dist väljapoole ning vaadata sealt alla inimese olemusele.

„„Kuningatar Hanejala“ praeköök“ võib tunduda esimesel vähese süvenemisega läbilugemisel kuivana. Teose filosoofilised arutlused, tegelaskonna erandlik ilme ja erandlikud toimingud nõuavad tähelepanu pingutamist, eriti neilt lugejailt, kes filosoofiliste teostega vähe tegelnud, ja suur osa teoses peituvast väärtusist jääb esialgu avastamata. Osalt johtub see ka teose stiilist. See on üks neid kõige õrnemate värvidega ja pintsli tõmmetega maalitud teoseid, kus ei esine ühtki kirevat värvilaiku, mis tervikust vägivaldselt meie silma torkaks.

Süvenedes või teiskordselt lugedes näeme, et see teos on ometi täis teravaid kontraste. Ta pole maalitud akromaatilise värvide seeriaga, vaid kromaatilise.

Juba teose tegelaskond on nii erinev, et olles võõrad autori ideega, peame imestuma, kuidas ometi on suudetud neid ühte raami paigutada, nii et ükski neist ei tundu liigsena.

Leides sügaval teoses asetseva idee — „inimene“, mida autor on tahtnud kujutada, saab kogu kompositsioon mõistetavaks. Autor tahab näidata inimest tema olemuses.

Inimese näitamiseks on autor oma tegelaskonna võtnud tüüpidena, hingeelult üksteisest erineva maailmaga ja asetanud nad minevikku. See on kontrastide galerii, keda seob vaid see tunnus, et nad omas iseolemises siiski on inimesed, igaüks oma grimassiga.

Tegelaskonda silmitsedes nähtub, et autor tõstab üles inimese kahepaikse olemuse. Inimene kui lihalik soo-olend, tema füsioloogiline külg, ja inimene puhta vaimuse kandjana. Lihtsamalt — ihu ja hing.

Ihu ja hinge probleemid autor näitab nende üksteisest sõltuvust. Niikaua kui inimene on inimene, niikaua esinevad koos ihu ja hing. Mida enam kokkukõla ihu ja hinge vahel, seda inimlikum inimene. Selle kokkukõla tarvidus selgub tegelasi ligemalt vaadeldes.

Romaani keskkujuks olev abbe Jerome Coignard, pühitsetud preester ja kolledži vabade kunstide õpetaja kui autori ideede kandja evib tugeval, kõrgesti arenenud kujul mõlemat „inimese“ külge. Tema on ihu ja vaimu preester, kes elus võrdselt hindab voodit ja lauda. „Laud, mis koormatud vaheldumisi tarkade raamatutega ja toitvate roogadega, kannab ihu ja vaimu toidust; voodi, mis on soodus nii vaikseks puhkuseks kui ka halastamatuks armatsemiseks“ (lk. 52). See preester näeb ihu ja hinge loodusliku kokkukõla rikkumises, puhta mõistuse seisukohalt, moonutust. Ta ütleb: „Sellisena, kuidas inimloom on loodud, ta ei saa olla vooruslik ilma teatava moonutusteta. Vaadake, näiteks, seda kena tüdrukut, kes istub meie lauas: ta väikest pead, ta ilusat rinda, ta oivalist ümmarat kõhtu ja muud, kus kohas kogu oma isikus võiks ta anda ulualust ühele vooruse ivakesele? Selleks ei ole kohta, niivõrra tugev, täis mahla, tihe ja ümmaralt priske on kõik. Voorus, nagu rauk, pesitseb vaid varemeis. Ta asub kehade õõnsusis ja kortsudis“ (lk. 157). Aga Jérôme Coignard pole seepärast õnnelik, et ta on nii „inimlik“. Ühiskond laiemas ja seisus kitsamas mõttes nõuavad, et hing valitseks ihu igal juhul. Ja Coignard peab preestrina, õpetatud mehena õpetama kõhutäie eest lihtsa praeköögi pidaja poega!

Hinge, vaimsuse preester kõrgemal astmel on hull filosoof, kabalist ja salamandritekütt gaskoonlane d'Astarac, kes on Coignardi arvates nii kaval, et tüssab kuraditki (lk. 62). Tema tahab aidata puhta vaimu ning mõistuse täielikule võidule. See sünnib tema arvates siis, kui inimesed astuvad vahekorda õhu- ja tulevaimudega. S. t. kui inimene saab sugutatud vaimust. Uued inimesed söövad filosoofide eeskirjade järgi. „Siis hakatakse toitma end metallide ja mineraalide ekstraktidega, mis sobivalt töödeldud füüsikute poolt“ (lk. 66). Nad joovad valgust. „Et nad pole enam koormatud aeglase seedimisega, saavad inimesed imeliselt vabadeks: nende nägemine muutub haruldaselt teravaks, nad näevad laevu liuglemas kuu meredel. Nende mõistus saab selgemaks, nende kombed peenemaks“ (lk. 67). Autor ütleb selle filosoofi kohta Coignardi sõnadega: „See aadlik näib hull, vähem sellepärast, et ta seda tõeliselt on, kui sellepärast, et ta mõtted erinevad liialt tavaliste inimeste omadest. Aga kui panna tähele kõnesid, mida harilikult peetakse maailmas, siis leidub neis veel vähem mõtet, kui selle filosoofi omades“ (lk. 74). — Igatahes on aga selge, et maise, oleva, lihaliku mitteamarvustamisele järgneb inimese surm, millest esimene aste on hullus, vaimuhämarus, nagu see esineb filosoofi juures.

Ihu „preestrid“ samal määral, kui filosoof oli hinge, vaimsuse kuulutaja, on ohvitser härra d'Anquetil ja libu Catherine.

Inimesed, kelle ihu ja hing on tasakaalus, nagu abbé Coignardi'il, on minajutustaja Praevardekeraja ja selle vanemad. Viimased esitavad ihu ja hinge suhtes madalat astet. Nad ei mõista, ega tunne tarvidust otsida ega leida ihu ja hinge kultuuri, raffiini, paisutust. Nad võtavad kõike otsekoheselt, lihtsalt. Nagu Praevardekeraja isa nii muu seas on vahekorras kahtlaste naistega, nii lihtsalt ja otsekoheselt arutab tema naine jumala üle. Kui õpetatud mehed leiavad jumalale palju nimesid, siis nõustub sellega ka naine: „Ma olen tähele pannud, et kõrgemast seisusest inimesed kannavad palju rohkem nimesid kui lihtsad inimesed... Ma usun meeleldi, et Jumalal on rohkem nimesid kui Auneau isandal, sest et ta on veel kõrgemast seisusest“ (lk. 51).

Autor ei idealiseeri ühtki tegelast. Need kõik evivad mingisugust viga, nõrkust, mida ideaalinimesel ei võiks olla. Aga nende puuduste kõrval on esitatud ka kõik voorused. Kui viimased ühte isikusse koondaksime, saaksime võib-olla isegi üliinimese. Ent autor ei propageeri ka kõigi tegelaste kaudu üliinimest. Ta ei ülista voorusi, ei mõista ka kedagi tema nõrkuste ning puuduste pärast hukka. Ta ainult naeratades näitab, kuidas on, isegi ei anna mõista seda, kuidas peaks olema. Nii õpime mõistma inimest, olema inimlik inimese ees.

Teades, et A. France on humanist, võiks arvata, et ta seda omas teoses meile ka otseselt peale surub. Ometi eksime selles. Autor, oma kontrastide esitamisega sünnitades koomilist elamust, tõukab meid ühest olukorrast teise, vastandisse. — Karmist tõest kergemeelsesse ulakusse, ilutsemisest roppusse, meeli-ülendavast idealismist pessimistlikku naturalismi jne., nii et meie ise oleme sunnitud otsima nende kontrastide vahelt, kuidas tõelikult eluga ning inimesega on ja kuidas ta peaks olema, midagi stabiilsemat, millest võiks kinni haarata. Seda ühest olukorrast ja mõttesfäärist vastandisse üleminekut serveerib autor peaaegu igal leheküljel, sundides meid südamest naerma. Ma pole seni lugenud ühtki teost, kus oleks suudetud karmi tõe ning teaduslikkude mõttemõlgutuste kõrval nii palju koomikat pakuda. See kontrastirikkus ning koomilisus, mis „Kuningatar Hanejala“ praeköögis“ peitub, on teataval määral sarnane „Don Quijote'iga“, kuid see siin on palju tagasihoidlikumalt, võiks öelda, peenetundlikumalt esitatud. Võib-olla seepärast naerabki meie põlvkond kui esteetiliselt arenenum südamlikumalt „Hanejala praeköögi“, kui „Don Quijote'i“ juures. Viimane on nüüd muutunud enam noorsookirjanduseks.

Autor on omast ainekst täiesti üle ja teadlik selles, mida nõutakse tõsiselt kunstiteoselt. Ta ei luba endale ühtki mõtet ega situatsiooni nii meeldima hakata, et ta muud unustades sellesse upuks. Seepärast ei muutu isegi sagedad filosoofilised mõttemõlgutused tüütavaiks. Sellest hoidumiseks laseb ta asjatundlikult oma tegelaskonna nii koos olla, et alati oleks keegi, kes oma isikupäraselt seisukohalt ja arusaamiselt kogu silmapilgul ehitatud pildi või tõe jalaga puruks lööks ja lugeja uude olukorda lükkaks. Selleks ülesandeks on kõik tegelased vajalikult vaimukad, isegi libu.

Tervikuna on „Praeköök“ elav pilt vaimumaailmast, mil oldi veel ühe jalaga maagia või kabalistika harrastamisega keskajas, teisega — uue aja loodusteadusliku mõtlemise lävel. Anatole France'i kunstniku-isiksuse ja tema kui Nobeli laureaadi mõistmiseks annab see teos rohkem kui ükski teine tema teostest. Siin lõhnab iga lehekülg raamatutest ja raamatukogudest, mille keskus autor elanud. Ka Prantsuse Akadeemia nime sidumine autori nimega tundub selle teose valguses päris mõistetavana.

Raamat on tehniliselt küljelt, tõlkelt ja keelelt hiilgav. Asjaliku eessõna on kirjutanud meie paremaid prantsuse kirjanduse ja kunsti tundjaid A. A spel.

Andres Päril.

SINCLAIR LEWIS: BABBITT.

Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1935. 447 lk. Hind 3 kr. 50 senti.

See on suure hoolega ja üksikasjalisusega jutustatud lugu teovõimsast mehest, kes kogub hoolikalt varandust ja tungleb aina kõrgemate pulkade poole seltskondlikul redelil. Ta hangeldab maaga, oskab teenida hästi suurt vahekasu, sest ta omab küllalt taipu vajaliste eelteadete hankimiseks, tal on oma kena kodu, isiklik auto ja esinduslik perekondki: naine kahe lapsega. Tal on koolivendi, kes on vahepeal kasvanud austusväärseteks rahameesteks, ja nendega kokku puutudes muutub George Babbitt otsemaid kehastunud alandlikkuseks, aga tal on ka koolivendi, kes asuvad temast madalamal, ja viimastega läbi käies oskab kaval maakler jälle uuesti esineda kõikvõimsa lõvina. Nagu kunagi jumalast loodud inimene, omab G. F. Babbitt puudusi, millega ta otsustab vahete-vahel võitlusse astuda, mis vääravad teda aga ometi üsna varsti uuesti ning uuesti: ta loobub näiteks korduvalt sigaritest, et paari päeva pärast tunda neist seda suuremat naudingut. Ja nagu muu seas alistub G. F. Babbitt väheks ajaks revoltleivatelegi meeoludele, et hiljemini jälle mõistust pähe võtta, kahetseda ja muutuda endiseks: auväärseks, teovõimsaks, sotsialistide-vihkajaks, sõnaga — mõistlikuks ameeriklaseks, kes teab, mis ta teeb.

Enda ja oma klassi elu ja ülesandeid iseloomustades G. F. Babbitt ütleb ühes oma lauakõnes: „Meietaoline kodanik — ma kujutlen teda esmalt ja ikka virgana kui isalindu, kes ei raiska oma aega unistamisega või mööda seltskondlikke teejoominguid käies või niisuguste asjadega tegemist tehes, mis otseselt tema ärisse ei puutu.“ Sealsamas ta ütleb veel: „Säärane on meiesugune mees! Siin näete eeskujulikku Ameerika standardiseeritud kodanikku! Niisugune on uus Ameerika põlvkond: mees, kel on karvane rind, naervad silmad ning arvemasin kontoris. Meie ei suurustle, kuid me tahame olla esmaklassilised, ja kui meie sulle ei meeldi, noh, siis vaata ette! Parema poe enne peitu, kui torm tuleb!“ Ja veelgi sealsamas, rääkides sotsialistide ja edumeelsete professorite linnast väljakihutamise vajadusest: „Alles siis, kui see on tehtud, võivad meie pojad ja tütreid õppida, et Ameerika kultuuri- ja meesideaaliks pole mitte kari vanu narre, kes purevad oma Õiguse ja Vale, Hea ja Kurja kallal, vaid jumalakartlik, edasirühkiv, edukas, kõva rusikaga Tubli Mees... kes mängib mehe moodi ja teeb ka tööd mehe moodi ja kellel niisugustele irisejatele (täh. — vabamõtlejatele!) on vaid üks vastus: kõvasti rautatud saabas, mis neid peab õpetama austama mehe moodi meest ja ühinema meiega ning hüüdma: elagu Onu Sam, U. S. A.“

Säärane on piltlikult võetult Sinclair Lewis'i romaanikangelase kujutus nii endast kui oma tublidest kaaskodanikkudestki. Ta on ise tüüpiline ameeriklane ja seda ameerikalikkust hindab ta üle kõige maailmas, sest ta arvates mahutab mainitud mõiste endasse kõik muudki mõisted: inimlikkuse, kultuurilisuse, edu, õiguse väimukusi lausuda, õiguse — eladagi. Samuti nagu on aja jooksul standardiseerunud iga pisimgi elamiseks vajaline asjake, peab tema arvates standardiseeruma ka inimene ise nii oma tegudes, välimuses, kui varjatumates mõteteski. Häda sellele, kes seda ei suuda või ei taha — säärane kergemeelne mässumees litsutakse halastamatult rataste alla. Ja rataste alla litsutakse lõpuks mõneks ajaks jutukangelane isegi, kui ta katsub maksvate vaadete vastu veidi üles astuda.

Sinclair Lewis on tahtnud G. F. Babbitt'i kujuga pilgata peamiselt oma kaasmaalasi, on koondanud meisterliku usinusega sesse tegelasse kogu suure tühisuse, harimatuse ning lapsikuse, mis piilub pahatihti välja abinõusid valimatu äritsemise tagant. Ta on tõusnud vaesusest, kulddollar on muutunud nüüd tema ebajumalaks, ta tahaks meelsasti kohtuda oma endiste päevade kaaslastega, et tunda nende suhtes oma — suurt üleolekut. Selja taha kulgenud tõusuteel pole ta valinud abinõusid — ta on enda üles töötanud kahepalgelise kavalusega: ta kõneleb igal võimalikul juhul kutse-etiikast, kuid kasutab ära samal ajal mustimadki võtted, et aga taotella eesmärki. Tõsi küll — umbes sellisena olemegi harjunud kujutlema ameeriklasi, neid kiiresti rikastuda tahtjaid inimesi kõigest maailmajagudest, rahvusetuid ning kodumaatuid ahnitsejaid, aga — kas Sinclair Lewis'i poolt esitatud iseloomujooned on oma sed ainult ameeriklastele? Jah, kas nood jooned pole siiski üldinimlikud, kehtivad kõikjal? Ma kalduksin väitma, et Sinclair Lewis'i Babbitt'is on kindlasti niisama palju rahvusvahelist ürgahnust ja halastamatut edasirühkimise tarvet, nagu on Gontšarovi „Oblomovis“ rahvusvahelist ürglaiskust ja tungi lodevusele.

Ja üldinimlik ning rahvusvaheline on see nimetu, ikka ja jälle esile purskuv rahutuski, mis vaevab seda kuni peenimate varjunditeni korralikku ärimeest. Vaatamata tema distsiplineeritud mõistusele ja külmalt kaalutlevale arule, ei saa ta ometi kindlatesse rööbastesse jääda, satub äkki üsna juhuslikult libedale pinnale: inimhinge loomupärane kärsitus pole temast siiski veel lahkunud lõplikult ning jäädavalt. Ja see saladuslik miski, mida ta ise ei oska kuidagi analüüsida, viib tema lõpuks sellisesse tasakaalutusse, et teda võib parajal juhul väärata hoopiski tühine tõuge. Näiteks muutub ta käremeelseks ja seega oma seniste sõprade vihaaluseks vaid sel lihtsal põhjusel, et tema koolivennal, nimekal sotsialistil on — küllalt auväärseid tuttavaid, isegi üks inglane-aristokraat.

See on muide üks huvitavamaid episoodide kogu romaani kestel. Babbitt'ist saab mässumees õieti kahe teguri tõukel, auahnusest omada koolivenda, kellest räägitakse ja kirjutatakse, ning alateadlikust vajadusest end ümbritseva seisva vee vastu veidi mässata. Muidugi lõpeb nimetatud mässukatse alandliku patukahetsemisega, mis saab võimalikuks õnnekombel veel vaid naise haiguse tõttu. Sest ühiskond, milles ta elab, on Zenithis halastamatu nagu mujalgi sinise taeva all: katsu ainult sattuda sellega vastuollu!

Oma laadilt on Sinclair Lewis'i Babbitt laialt haarav suur maal, kaldudes seega tugevasti kõrvale tavalise šablooni järgi üles ehitatud romaanitüübist. Täppis, kuni tühiseimategi detailikeste esiletõstmiseni ulatuv vaatlemisviis viib meid samm-sammult edasi läbi selle eriliste tõusudeta ning mõõnadeta ärielu. Autor jutustab ühesuguse laia rahulikkusega nii igapäevsest tööst kontoris kui kirglikest kõrvalehüpetestki, mis härra G. F. Babbitt viimaks teeb. Kogu aeg katsutakse säilitada seda omapärast ameerikalikku huumorit, mis aitab üle nii mõnestki tüütama kippuvast kohast, paiguti see huumor muutub kibedaks ironiakski. Ometi tujume lugemise ajal rohkem traagikat kui koomikat. Ja eriti sümpaatseks kasvab vaadeldav kuju meie silmis romaani lõpul, lehekülgedel, mis kirjeldavad tema abituud mässukatseid, ehkki võime juba ette arvata, millega need kartlikud üritused viimaks lõpevad.

Niisama huvitavad kui G. F. Babbitt ise, on ka kõik tema tuttavad ja sõbrad, need rikkad, eeskujulikud ja voorusi austavad loendamatu klubi ja seltside liikmed, kes asutavad kõige tagatipuks sotsialistide ja teiste kahtlaste tegelaste taltsutamiseks auväärse ja kõikvõimsa Tublide Kodanikkude Liiga.

Üldse üllatab meid käsitledava teose puhul selle tegelaste suur elulisus ning usutavus. Sest Sinclair Lewis ei kipu peaaegu kuski liialdama üleauruse ning ebainimliku loogikaga, mida me tavaliselt kohtame suurmeistritegi raamatutes. Ning niisama juhuslik ning kõrvalmõjudest tõugatav nagu on seda iga tõeline, luust ning lihast koosnev naisepoe, on ka Sinclair Lewis'i G. F. Babbitt nii suhetes oma perekonnaga kui muugi maailmaga.

Et allakirjutanul puudub võimalus võrrelda käesolevat tõlget algupärandiga, siis piirdugem siinkohal vaid sisulise külje käsitlusega. See väärib igatahes süvenemist. Ka leidub raamatus külluses üldinimlikke momente ning jooni, mis ei tarvitse põrmugi lokaliseeruda Ameerika mandrile, vaid mida me võime kohata enestegi lähimas läheduses. Üldiselt näib kõnesolev raamat taotlevat asjalikkust ning täpsust, vaatamata isegi eespool-nimetatud ironilisele laadile, milles peamiselt võimegi aimata autori sümpaatiat üksikute tegelaste vastu.

Aug. Jakobson.

GRAZIA DELEDDA: KÕRKJAD TUULES.

Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1935. 348 lk. Hind 3 krooni.

Seda itaalia omapärast naiskirjanikku tunnevad meie lugejad juba varem „Looduse Kroonise Romaani“ seerias ilmunud teose „Lia ja mehed“ kaudu. Käesolevas, mis kuulub Deledda kuulsamate romaanide hulka, võidakse uuesti pilku heita selle kirjaniku huvitavasse lüürilisse maailma. „Kõrkjad tuules“ on eelkõige lüüriline elamusromaan, kus väikeste tagasihoidlikkude Sardiinia saare elanikkude pisielamused on lükitud nii tihedalt ritta, et moodustavad suure reaalse maali mäeveerul asetsevast külast ja selle elanikest. Sündmustikku esitab Deledda vähe ja seegi pisku, hädavajaline, on kõige harilikum. Ta köidab lugejat võrratu sõnakunstnikuna, stiilistina, tüüpide maalijana. Deledda on nähtavasti niivõrra tugevasti kiindunud oma kodusaare maastikku ja elanikkonda, et suudab esitada nende hingelist olemust.

Käesolev romaan keerleb aadlik Pintori suguvõsa saatuse ümber. Autor näitab selle allakäimist ja segunemist kodanliku verega.

Viimane don Zame Pintor on karm härra. Et tal väljaspool muutunud olukorra tõttu pole enam võimalik võimutseda, siis teeb ta seda omas perekonnas, mis koosneb neljast tütrest — Lia, Ester, Ruth ja Noemi. Üks tütardest, Lia, ei suuda isa ranget režiimi taluda, paeb kodust ning abiellub kodanikuseisusest mehega. Don Zame ise sureb salaja sulase Efixi käe läbi. Nii jäävad kolm õde, kes piigadena ikka rohkem ja rohkem eralduvad ümbrusest, et säilitada järjest kõdunevas mõisas oma aadliseisuse viimseid kombeid ning pärimusi. Nende eest hoolitseb isalikult vana teener Efix, kes niiviisi loodab lunastada oma roima. Romaani sündmustiku alguses kerkib päevakorrale Lia ja tema kodanikuseisusest abikaasa orvuks jäänud poeg, Giacinto. See toob vaheldust tädide kopitanud muuseumihustikku, kuid oma kergemeelsusega tekitab ka rohkesti pahandusi. Kõrkjana kõigub see poolaadlik elutormides. Emalt on pärinud ta suurustleva ning laiutava aadlikuiseeloomu, mille viisipäraseks rahuldamiseks pole vajalikul määral suutnud maist vara anda ka kodanikuseisusest varavarisenud isa. Nii on Giacinto juurteta inimene, kellel raske leida õiget elumõtet. Tädidele toob ta kaela ainult pahandusi. Mängukire tõttu satub Giacinto liigkasuvõtja küüsi, saab vekslivõltsijaks ja on peaaegu täiesti hukkumas. Tädi ei lase seda siiski sündida, vaid tunnistab võltsitud allkirja omaks. Nii pääseb Giacinto küll vanglast, kuid hädaohtu satub selle aadliperekonna viimane varandus aia ja maja

näol. Giacinto on siin õieti saatuse tööriistaks, kes autori tahtel peab andma viimased valusad hoobid iganenud aadliseisusele. Autor näib olevat kindlasti veendunud selles, et aadliseisus on määratud surmale, kui ta ei suuda leida sobimust lihtsa kodanikuklassiga ega sellega märkamatuult ühte sulada, või sealt ammutada värsket elumahla oma kuivanud ning lubjastunud soontesse. Poolaadlik Giacinto põletab kiirelt läbi oma aadlikud elukired. Ta eluahnus taltub vastu karmi reaalsust ning muutub ühiskondlikult kasulikuks vaikseks tööenergiaks kuski väikelinna veskis. Tuulepeana võrgutas ta lihtsa ning kehva naise. Lõpuks selle armastus suudab sisustada ta töömehele ning võib-olla pakkuda veel õnnegi. Seega on autor oma romaanile andnud küllalt selge ja tugeva sotsiaalse kandepinna.

Kogu selle sugukonnaromaani tausta esiplaanil on oma härra mõrvar vana teenija Efix. Tema patukahetsusliku hingeprisma läbi on nähtudki enamik teose pilte ja sündmusi. Ta on ennastalgavaks vahemeheks donnade ja külarahva, donnade ja Giacinto vahel. Kuid see kõik ei lunasta veel ta hingel lasuvat roima, vaid ta peab patukahetsejana mõne aja rändama koos kerjustega mööda tolmuseid maanteid, et leida rahu ning õnnistust oma hingele.

Deledda on käesoleva romaani tegelaste hingeelu kujundanud haruldase jõu, oskuse, soojuse ja sügavusega. Sama võime öelda ka romaanis esitatud rahvakommete ning maastiku kohta. Selles teoses peegeldub väga selgelt Sardiinia elanikkude ning maastiku omapära. Vististi ükski teine kirjanik pole suutnud nii meisterlikult jäädvustada kunstiteoses oma sünni- ja kodukoha eripärast olemust. Seetõttu on „Kõrkjad tuules“ väga huvitav, kuid ühtlasi ka raske lugeda sellel, kes ei tunne kõnesoleva teose sündmustikukoha rahvast ega maastikku. Deledda kunsti peab oskuse ja andumusega süvenema, et seda täielikult maitseda. Saadud nauding aga tasub mitmekordselt süvenemise vaeva. Lugeja rikastub pildiga omapärasest ja huvitavast maailmast.

E. Põldur.

LUIGI PIRANDELLO: KADUNUD MATTIA PASCAL.

Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1935. 368 lk. Hind 4 kr. 50 s.

Kinnitagem kohe alguses, et „Kadunud Mattia Pascal“ on nii sisult kui vormilt väga omapärane raamat. Seetõttu on raske võtta selle teose suhtes alul ka seisukohta, sest puuduvad tugipunktid võrdlemiseks.

Mattia Pascal sünnib jõukas perekonnas. Saab sellele vastava kasvatuse — ei õpi tegema mitte midagi. Isa sureb tal noorelt ja

ebapraktiline ema laseb end prokurist-valitsejal varastada paljaks. Nii Mattia Pascal astub ellu vaese, võimeteta ja oskusteta inimesena. Satub õela ämma ja kurja naise küüsi, kes teevad ta elu kibedaks, nii et on sunnitud kodust ajutiselt pagema. Monte Carlos võidab ta suuremad rahasummad ning pöördub tagasi koju, et harutada lahti sassiläinud elulõngad ning alustada uuesti perekonnaelu. Teel loeb ta aga lehest oma surmateate. Ta on leitud oma kodumõisa tiigist uppunult. Naine ja ämm on ta tundnud ära ning matnud maha. Seega Mattia Pascal vabaneb oma maistest kohustest, võlausaldajatest, kurjast naisest ja õelast ämmast. Ta rõõmustub alul enda surma üle ning kavatseb alata uut elu uue nime all.

Sellest momendist algab ka huvitav filosoofia ning psühholoogia, ametlikult surnud inimese mõtiskelud ja arutelud, kes tegelikult siiski elab intensiivsemalt kui enne. Alul rõõmutseb Mattia Pascal, alias Adriano Meis, selle üle, et ta on vabanenud kõikidest kodaniku kohustustest, et elab väljaspool seadust. Ta rändab palju ning täiendab enda puudulikku haridust — on kõigiti endaga rahul. Pikemate reisude järel peatub ta kauemat aega Roomas. Hakkab tunda andma ennast üksindus, sõprade puudus. Ta on selleks liiga vähe seikleja, et läbi lüüa uues olukorras. Ei päästa ka see, et ta mõtleb välja detailideni Adriano Meis'i eluloo ja sugupuu, mis saab nii reaalne, et ta hakkab isegi peaaegu seda uskuma. Näiteks võiks mainida vanaisa, kelle ta lõi kõikide vanameeste järgi, keda kohtas oma reisudel. Ühelt üks, teiselt teine väike finess või pisike nüanss ja nii kujunes uus tõeline vanaisa, keda ta looja tundis põhjalikult. Ja kõige osavam kohtu-uuriija oma keerdküsimustega poleks suutnud Adriano Meis'i viia vasturääkivusse oma vanaisa suhtes — niivõrra täiuslik, loogiline ja üksikute piasiasjadeni välja töötatud oli see kuju. Roomas asub kadunud Mattia Pascal Adriano Meis'i nime all elama ühte perekonda, kus pensioneeritud isa on suur spiritismi harrastaja. Koos Meis'iga juurdlevad nad rohkesti elu ja surma probleemide üle. Nende arutluste tagajärjel tunneb Pascal-Meis sageli, nagu poleks tema enam tema ise, vaid keegi sootuks võõras isik.

Mattia armub korteriperemehe nooremasse tütrusse ning leiab ka vastuarmastuse, kuid ei saa seda kasutada, sest Pascal on surnud ja Meis elab väljaspool inimlikke seadusi.

Ühe spiritistliku seansi ajal, mis korraldatakse tema toas, varastab korteriperemehe väimees Mattia Pascaliilt 12 000 liiri, kuid ta ei saa varast anda politsei kätte, sest siis selguksid kõik tema saladused, selguks, et ta ei seisa inimühiskonna liikmete nimekirjas. Kui ta satub tülli ühe kunstnikuga ega saa õiendada sekundantide puudumisel oma auasju, on täis ka mõõt. Ta ei saa

enam olla iseenda vari, sest: „Sel varjul oli süda, ent ta ei tohtinud armastada. Sel varjul oli raha, ent igaüks tohtis seda varastada. Tal oli pea, ent vaid selleks, et tunnetada ja mõista oma mannetust. Ta oli varju pea, mitte pea vari. Just nii!“ (lk. 289).

Keerukast olukorrast pääsemiseks lavastab ta Adriano Meis'i surma ja pöördub Mattia Pascalinä kodukohta tagasi. Kuid seal on kahe aasta jooksul kõik tema unustanud. Naine on uuesti abiellunud ning sünnitanud juba tütre. Mattia Pascali ilmumine ähvardab lüüa segi nende elu. Kuid Mattia ei sõanda siiski maksuma panna oma kodanikuõigusi naise suhtes. Ta külastab nukralt oma hauda, asub elama tädi juurde, ning linnakese raamatukogus kirjutama romaani oma kummalisest juhtumist, kuigi ta on veendunud, „et praegune aeg pole enam raamatute kirjutamiseks, isegi mitte naljaks“ (lk. 15).

Kirjutama asudes on Mattia Pascal ja ka käesoleva romaani autor koos Quintilianusega veendunud, et „jutt peab olema jutustamiseks, mitte aga tõestamiseks“ (lk. 16). Nii peaksime ka käesolevat kummalist juhtumit võtma ainult paeluva jutustisena, mis täis huvitavaid reaalelu pisiasju, mõttemõlgutusi, elu ja surma filosoofiat. Kuid sellena seda siiski ainult võtta ei saa. Hoolimata kõigest autor tõestab siiski väga palju ja väga mitmeid asju. Kõigepealt tõestab ta, et inimene ei saa elada väljaspool ühiskonda ja seadust, ka siis mitte, kui teda ei häiri puhtfüsioloogilised elutarbeped. Isegi kõige halvem maailma kord ja kõige pahem perekonnalelu on parem kui seismine väljaspool ühiskonda, riiki ja seadust. Mattia Pascal on valmis elama isegi ühes oma õela ämma ja kurja naiseaga, et aga saada uuesti ühiskonna täisõiguslikuks liikmeks.

Õeldu on maksev muidugi ainult normaalinimese kohta, sest seikleja oleks Mattia Pascali asemel mitte üksnes välja mõelnud uue nime ja suguvõsa, vaid oleks soetanud sellele uuele isikule ka kõik inimõigused — sõnaga: isikutunnistuse. Mattia Pascal ei suutnud seda. Kuidas sai aga ta ilma isikut tõendavate dokumentideta rännata mitmes riigis, selle jätab autor seletamata — see reaalne pisiasi pole ka romaani konstruktsiooni seisukohast oluline.

„Kadunud Mattia Pascal“ kui omapärane ja huvitav romaan äratav rohkesti mõtteid, mida ei mõelda iga päev ja mida pole meie kirjanduses seni puudutatud.

E. Põldur.

JAAN RIISALO: VAHTRAMÄE VABASTAJAD.

Rahvatükk neljas vaatuses. Eesti Haridusliidu kirjastus, Tallinn, 1936.

Samuti kui on meil igatsusega oodatud Vabadussõja romaani, on oodatud ka samaainelist näidendit. Mõlemad on seni aga alles ilmunuta. Nõudmisele vastavalt on olnud pakkumist rohkesti. Kuid seniilmunud selleainelised näidendid on kas täiesti alaväärtuslik või keskpärane vaimutoit.

Vajadus vabadussõjaaineliste näidendite järele on ehk mitu korda suurem kui proosateoste järele, sest nii maa kui linna seltsid korraldavad igasugustel tähtpäevadel pidusid, kus programmi tähtsamaks numbriks on näidend, mis loomulikult peaks olema päevakohane. Nii on keskpäraste näidendite või nn. „rahvatükkide“ ilmumine kõigiti õigustatud, põhimõttel: parem pool muna kui tühi koor.

„Vahtramäe vabastajad“ ei nõudlegi mingit tähtsat kohta meie näitekirjanduses, vaid lepib ülalmainitud tagasihoidliku osaga. Selle näidendi esimese vaatuse tegevus toimub punaste valitsuse ajal, teine Saksa okupatsiooni lõpul, kolmas Vabadussõja rindel ja neljas Vahtramäe asundustalus. Teos on pigemini illustreeriv kui dramaatiline. Tegelasd koosneb mõisatöolistest, talupoegadest ja sulastest, kellel kõigil on suur igatsus oma maalapikese järele ning viha paruni vastu. Autor näitabki ilmekalt, kuidas see igatsus neil täitub.

Dramaatilist joont teoses seega pole, mistõttu puudub ka eriline põnevus ja pingeline. Enamlasteaegne mõisaülevõtja ja Vabadussõja rinde veltveebel Märt saab autasuks Vahtramäe asundustalu, just samast kohast, kus 1905. aastal lasti maha ta isa.

„Vahtramäe vabastajad“ on maalavadel igatahes edukalt mängitav. See ületab oma väärtuselt nii mõnegi varasema katse viia Vabadussõja ainekku lavale. Näidendile õige dramaatilise sõlme leidmine ja pingeline tõstmine oleks aga olnud kõigiti soovitatav.

P. Hamburg.

„Eesti Raamat“ ilmub 4 korda aastas. / Tellimishind aastas 1 kr. 40 senti. Üksiknumber 60 senti. / Vastutav toimetaja ja väljaandja Andres Pärl. Toimetuse ja talituse aadr.: Tartu, Kooli 24—5. / Posti jooksev arve 2308.

Vääriskirjandust koolidele ja raamatukogudele.

Uudisteoseid, õpikuid, töövihikuid.

- V. Altoa ja H. Rajamaa:** Emakeele lugemik algkooli I—VI kl. ühes tööjuhiste ning ülesannetega õpilastele ja metoodilise lisaga õpetajaile linases köites.
- Chr. Brüller j. t.:** Matemaatika vihikud algkoolile. I kl. — 8, II, III ja IV kl. à 10, V ja VI kl. à 12 vihikut — à 32 lk. Hind 15 s. vihik.
- J. Grüntal j. t.:** Matemaatika keskkoolis. Seeria töövihikuid õpilastele.
- Хр. Брюллер и др.:** Тетради по математике для начальной школы. Tõlkinud ja redigeerinud D. Seledets. Hind 20 s. vihik.
- Riho Päts:** Lemmiklaulik. Algkooli lauluvara. Ilmunud I ja II kl. vihik. Järgmised koostamisel. Hind 75 s. vihik.
- **Klaverimängu õpetus.** Teedrajav uudisteos eesti keeles. I anne 2 kr., II anne 2 kr., III anne 2.50 ja IV anne 2.75.
- A. Kasemets:** Kontrapunkti, fuuga, kaanoni ja muusikaliste vormide õpetus. Hind 1.50.
- Joh. Aavik:** Praktiline soome keele õpik ühes lugemikuga ja sõnastikuga. Teine, täiendatud trükk. Hind 2.50.
- A. J. Mölder ja Th. Ussiso:** Väikekirjutaja kirjavihik. Normaalkäekirja kool 4-jas vihikus à 10 s.
- G. Põldman:** Kolm lindu. Jutustused lindude elust. Looduslooline lugemik 9 pildiga. Hind 1.10.
- **Minu kodutiik.** Looduslooline lugemik 41 pildiga. Hind köites 1.25.

Metoodikaid ja käsiraamatuid.

- A. Kõõgardal:** Algkooli usuõpetuse metoodika. Hind 1.20.
- H. Rajamaa:** Eestikeele metoodika. (Ilmumas).
- A. Rõuk:** Kodumaal kasvavad arstirohutaimed. III trükk. Hind 1.—
- H. Peets ja R. Kenkman:** Tallinn. Ajalooline ja kunstiajalooline juht. Hind 1.80.
- A. Kurvits:** Rahvamaja. Hind 1.25.
- Dr. Olga Madisson ja dr. med. H. Madisson:** Lapse ja ema tervishoid. Hind 1.80.
- R. Kuma:** Füüsika käsiraamat. Ilmunud I osa — 30 s., II osa — 45 s.
- G. Põldman:** Noor katsetaja. 13 pilti. Hind 50 s.
- Väike elektrimees. 22 pilti. Hind 60 s.
- Minu mikroskoop. 51 pilti. Hind 80 s.
- Vaimulikud laulud II.** Hind 1.75, iluköites 2.—
- Eesti rahvuslikud suurmehed.** Elulooline kirjastik noorsoole. Ilmunud: V. Reiman, E. Põdder, J. Adamson, A. Weizenberg, E. Vilde, J. Vilms, J. Kuperjanov, A. Irv, A. Kitzberg, J. M. Eisen, M. Martna, J. Köler. Uued numbrid ilmumas. Üksiknumber 50 s. Sari — 6 numbrit — broš. 2.50, linases köites 2.85.

K./Ü. „KOOLI-KOOPERATIIV“

(End. K. ü. „Kooperatiiv“)

Oma kauplus, õpilaskooperatiivide keskladu ja kirjastus: Tallinn,
Suur-Karja 19. (Rahvapanga majas)

Posti jooksev arve 459. Telefon 456-32.

OSKAR LUIK

Tartu, Rüütli tän. 14

Telef. 567

- KOOLITARVETE, RAAMATUTE JA MÄNGUASJADE SUURÄRI
- LASTE- JA NOORSOORAAMATUTE KIRJASTUS
- ILLUSTREERITUD LASTERAAMATAJAKIRI „JUTU-PAUN“
- ÕPILASTE TASKUTÄHTRAAMAT „ÕPILASE SÕBER“

OMAD ERITÖÖKOJAD:

- 1) MÄNGUASJADE-, MÄNGUDE- JA KOOLITARVETE-TÖÖKOJAD
 - 2) KÕITEKODA JA KARBITÖÖSTUS
-
-

Odav ostukoht kõigile

**Üheski avalikus, kooli- ja eraraamatukogus ei tohi
puududa järgmised**

eesti ja maailmakirjanduse ülevaated :

- V. Alto: **August Kitzbergi elu ja kirjanduslik tegevus.** 48 lk., 4 pilti.
Hind 60 senti.
- **Ed. Vilde elu ja looming.** 55 lk., 3 pilti. Hind 60 senti.
 - **Ernst Petersoni elu ja looming.** 24 lk., 1 pilt. Hind 35 senti.
- A. Aspel: **Molière'i elu ja looming.** 46 lk., 2 pilti. Hind 60 senti.
- **Ülevaade prantsuse kirjandusest.** 88 lk., 18 pilti. Hind 1 kr. 25 senti.
- P. Hamburg: **Eesti hilisromantika lüürikuid.** 56 lk., 2 pilti. Hind 75 senti.
- **Eesti tänapäeva lüürikuid.** 96 lk., 8 pilti. Hind 95 senti.
 - **Eesti uusromantika lüürikuid.** 72 lk., 3 pilti. Hind 90 senti.
 - **Eesti ärkamisaegseid lüürikuid.** 96 lk., 9 pilti. Hind 1 kroon.
 - **„Noor-Eesti“ liikumise olemus ning kirjanduskultuuriline tegevus.** 96 lk., 12 pilti. Hind 1 kroon.
 - **Lydia Koidula.** 40 lk., 3 pilti. Hind 75 senti.
- H. Jänes: **Juhan Liivi elust ja loomingust.** 52 lk., 5 pilti. Hind 60 senti.
- S. Kutti, O. Loorits, H. Tampere: **Valimik eesti rahvalaule.** 144 lk., 14 pilti. Hind 1 kr. 60 senti.
- J. Meerits: **Draama olemus ja areng.** 52 lk., 5 pilti. Hind 60 s.
- A. Murakin: **Ülevaade ungari kirjandusest.** 47 lk., 13 pilti. Hind 65 s.
- H. Paukson: **Romantism välis- ja eesti kirjanduses.** Hind 75 s.
- A. Päril: **Esteetika. Sissejuhatus kunstiküsimusisse.** 72 lk., 4 pilti.
Hind 90 senti.
- K. Raud: **Eesti vanaromantiline jutu- ja näitekirjandus.** Hind 80 senti.
- E. Raudsepp: **Ülevaade skandinaavia kirjandusest.** 104 lk., 18 pilti.
Hind 1 kr. 35 s.
- E. Roos: **Ülevaade rooma kirjandusest.** 84 lk., 8 pilti. Hind 1 kr. 25 s.
- **Ülevaade vana-kreeka kirjandusest.** 68 lk., 11 pilti. Hind 80 s.
- J. Roos: **Kirjandusteose analüüs.** 80 lk., 4 pilti. Hind 1 kroon.
- L. Sild: **Byron'i elu ja looming.** 48 lk., 1 pilt. Hind 65 senti.
- A. Sokolov: **Ülevaade vene kirjandusest.** 70 lk., 13 pilti. Hind 90 s.
- A. Tamm: **Juhani Aho elu ja looming.** 40 lk., 1 pilt. Hind 60 s.
- **Kalevala.** 72 lk., 2 pilti. Hind 80 senti.
 - **Sophoklese elu ja looming.** 56 lk., 3 pilti. Hind 60 s.
- M. Teder: **W. Shakespeare ja tema „Hamlet“.** 72 lk., 4 pilti.
Hind 85 senti.
- L. Tohver: **Fr. R. Faehlmanni ja Fr. R. Kreutzwaldi elust ja loomingust.** 80 lk., 4 pilti. Hind 1 kr.
- J. Valgma: **A. Kivi ja tema suurteos „Seitse venda“.** 32 lk., 3 pilti.
Hind 40 senti.

K./Ü. „LOODUS“
Posti jooksev arve 2055.

Anatole France: Kuningatar Hanejala praeköök (1 köites)

Luigi Pirandello: Kadunud Mattia Pascal (1 köites)

Wladyslaw St. Reymont: Töötatud maa 1 (köites)

Sigrid Undset: Kristiina Lauritsatütar (3 köites)

John Galsworthy: Forsyte'ide saaga (3 köites)

Grazia Deledda: Kõrkjad tuules (1 köites)

George B. Shaw: Püha Johanna (1 köites)

Thomas Mann: Buddenbrookid (2 köites)

Knut Hamsun: Maa õnnistus (1 köites)

Sinclair Lewis: Babbit (1 köites)

10

AUTORIT

I S A R I

15

KÖITES

NOBELI LAUREAATE

10

AUTORIT

I I S A R I

15

KÖITES

Ivan Bunin: Küla (1 köites)

Sinclair Lewis: Peatänav (1 köites)

Selma Lagerlöf: Jeruusalemm (2 köites)

Karl Gjellerup: Tuuleveski (1 köites)

Knut Hamsun: Segelfossi alevik (1 köites)

Romain Rolland: Jean Christophe (4 köites)

Henryk Sienkiewicz: Ristirüütlid (2 köites)

Maurice Maeterlinck: Tarkus ja saatus (1 köites)

Anatole France: Sylvestre Bonnard'i roim (1 köites)

Rabindranath Tagore: Gitanjali. Aednik. (1 köites)

K./Ü. „LOODUS“, TARTU

ÜLIKOOI TÄN. 18 • POSTI JOOKSEV ARVE 2055

HIND 60 SENTI